

Curconsult

economic advisors & management consultants

Onderzoek

**Onderzoek onder kiesgerechtigden
in Caribisch Nederland**

In opdracht van Rijksdienst Caribisch Nederland (RCN)
Curconsult, maart 2011

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	3
1. Inleiding	7
1.1 Probleemstelling	8
1.2 Leeswijzer	8
2. Onderzoeksmethode en -populatie	9
2.1 Methode en aanpak onderzoek	9
2.2 Onderzoekspopulatie	10
3. Resultaten onderzoek kiesgerechtigden Caribisch Nederland	11
3.1 Stemmen in Caribisch Nederland	11
3.2 Gewijzigde stemregels	14
3.3 Verdere bekendheid met de gewijzigde stemregels	19
3.4 Mediacoverage van de gewijzigde stemregels	23
3.5 Slogan en voldoende geïnformeerd over de gewijzigde stemregels	27
4. Nadere analyse	28
Bijlage: Enqueteformulier (Nederlands)	33

Managementsamenvatting

Op woensdag 2 maart 2011 zijn eilandsraadverkiezingen gehouden op de eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Bij de verkiezingen in het Caribisch deel van Nederland (Caribisch Nederland) gelden voor het eerst de Nederlandse stemregels. Deze stemregels verschillen met de regels zoals die vroeger op de eilanden golden op onder meer de volgende punten:

- een andere dag van stemming;
- het gebruik van de stempas;
- het stemmen in een willekeurig stemlokaal op het eiland;
- de mogelijkheid om schriftelijke en onderhandse volmachten te geven;
- een afwijkend stembiljet: het stembiljet is zwart-wit en op het stembiljet staan geen foto's van de te kiezen politici.

Om de stemgerechtigden bekend te maken met deze gewijzigde stemregels heeft de Rijksdienst Caribisch Nederland een voorlichtingscampagne gevoerd op de eilanden. Dit onderzoek gaat over de vraag:

'Heeft de stemgerechtigde kennis genomen van de gewijzigde stemregels en deze begrepen?'

Omdat het de eerste keer is dat een dergelijk onderzoek op de eilanden is uitgevoerd, is het niet mogelijk om de uitkomsten van dit onderzoek af te zetten tegen normwaarden.

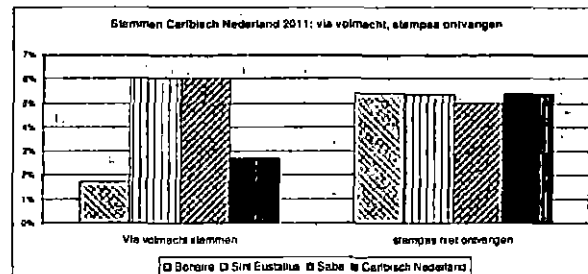
Uit de totaal 13.269 stemgerechtigde op de eilanden zijn ruim 650 personen geïnterviewd in de 2 weken na de verkiezingen van 2 maart 2011.

De belangrijkste uitkomsten van het onderzoek worden hieronder weergegeven.

Stemmen

De mogelijkheid van stemmen via volmacht was één van gewijzigde stemregels. Hiervan werd, op basis van de onderzoeksresultaten, in 3% van de gevallen gebruik gemaakt. Op Sint Eustatius werd het meeste gebruik gemaakt van deze stemmogelijkheid¹.

Stemmen kan alleen met een stempas; 5% van de stemgerechtigde had geen stempas ontvangen. Van deze 5% hebben uiteindelijk 6 op de 10 toch een stempas gekregen, 2 bleken niet stemgerechtigd en 2 hadden geen tijd om de stempas alsnog op te halen.

Waarom een stemgerechtigde gaat stemmen blijkt vooral te maken te hebben met het feit dat men dit belangrijk en een democratische plicht vindt (68%), men het graag goed wil zien gaan met het eiland (24%) of de partij waarop men kiest wil laten winnen (19%). Het niet uitbrengen van een stem heeft vooral te maken met het gebrek aan vertrouwen in politici (33%).

De stembereidheid van de geïnterviewden in Caribisch Nederland, indien er Tweede Kamerverkiezing zouden plaatsvinden, ligt op 61%; 24% weet het nog niet. Voor verkiezingen voor het Europees Parlement ligt het percentage op 51% terwijl 30% nog twijfelt of men zou gaan stemmen.

¹ Op basis van informatie van de Openbare lichamen blijkt dat het aantal stemmen met volmacht hoger ligt dan in het onderzoek naar voren komt.

Kennis genomen van gewijzigde stemregels

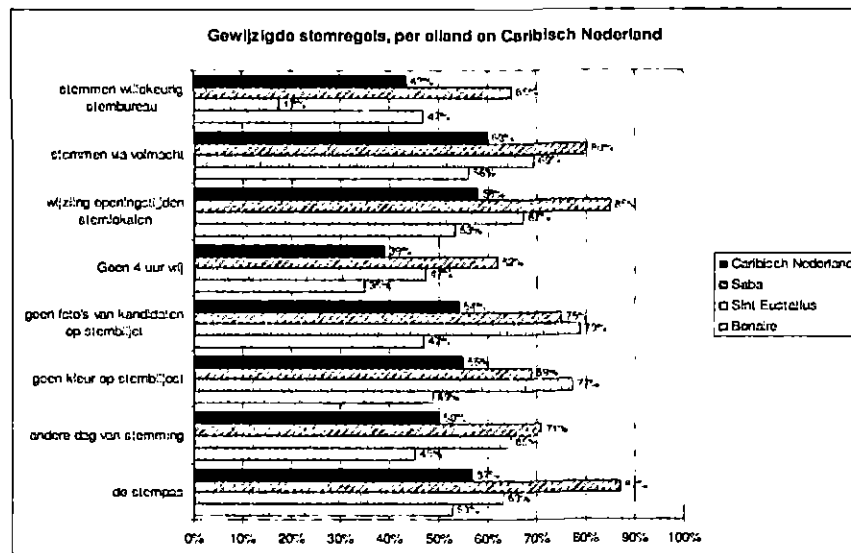
Spontane bekendheid van de gewijzigde stemregels

Het blijkt dat 1/3 van de stemgerechtigden spontaan de mogelijkheid van verlenen van volmacht opnoemt (33%). Ook worden de kleur van stembiljet (18%) en de openingstijden van de stembureaus genoemd (18%). Andere gewijzigde stemregels die spontaan genoemd worden: stempas, andere dag, foto kandidaten, regeling buitenlanders, willekeurig stembureau, scoren tussen de 5-11%.

Bij de opmerkingen rond 'anders' vallen twee antwoorden op die meerdere malen genoemd werden: afwezigheid van een gordijn bij het stemhokje en de regeling rond de gewijzigde regeling rond de kiesdeier c.q. restzetel. Van de respondenten kon 31% niet direct spontaan een gewijzigde stemregel opnoemen.

Weten van gewijzigde stemregels

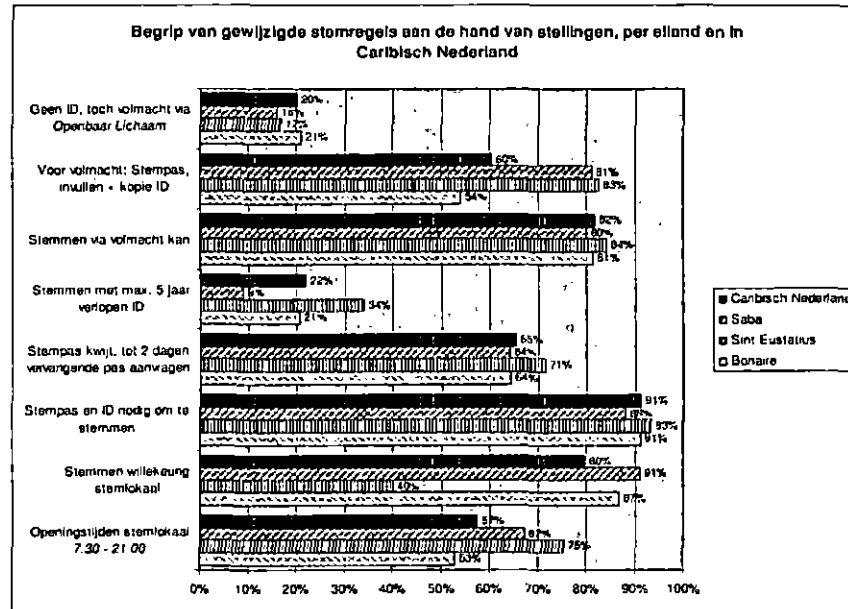
Per onderwerp verschilt de kennis ('het weten') van gewijzigde stemregels enigszins (zie onderstaande figuur). Het beeld dat naar voren komt is dat over het algemeen de stemgerechtigden op Saba beter op de hoogte zijn van de gewijzigde stemregels (74%) dan op Sint Eustatius (61%) en Bonaire (48%). Voor Caribisch Nederland is het gemiddelde van alle antwoorden 52%.

Begrijpen van de gewijzigde stemregels

Aan alle geïnterviewde personen in Caribisch Nederland is een aantal stellingen voorgelegd waarop men kon zeggen of deze stelling 'juist' of 'onjuist' is. Daarnaast kon in een aantal gevallen de geïnterviewde uit 3 stellingen de juiste kiezen. In alle gevallen was het voor de geïnterviewde persoon mogelijk om te zeggen dat hij het niet (meer) wist of niet (meer) precies wist.

Hieronder treft u aan de percentages goede antwoorden per eiland en Caribisch Nederland.

Verschillen in resultaten naar doelgroep

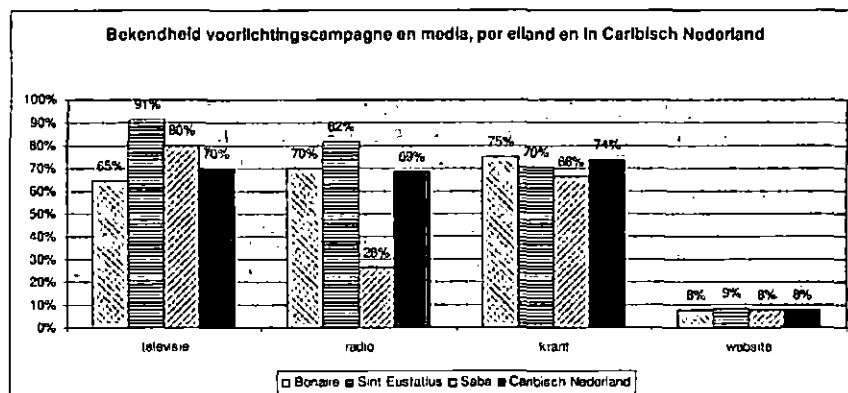
Opvallend is dat verschillen in sekse, leeftijd en opleidingsniveau nauwelijks van invloed zijn op het kennen en weten van de stemregels.

Eenigszins anders ligt dat bij stemgerechtigden afkomstig van een ander (ei-)land. De stemgerechtigden niet op één van de eilanden geboren, inclusief de buitenlanders met stemrecht, blijken in het algemeen minder op de hoogte van de gewijzigde stemregels. Uitzondering vormt de stemregels voor buitenlanders, daarvan is de groep kiesgerechtigden met een niet-Nederlandse nationaliteit beter op de hoogte.

Gebruik van media

Om de gewijzigde stemregels aan de bewoners kenbaar te maken zijn diverse communicatiemiddelen ingezet. Zo werd gebruik gemaakt van televisie, radio, krant, de website van de Rijksdienst Caribisch Nederland (RCN) en werd huis-aan-huis een folder verspreid over de gewijzigde stemregels. In de voorlichtingscampagne werden alle 3 de talen, het Nederlands, Papiaments (vooral op Bonaire) en het Engels (vooral op Sint Eustatius en Saba) gebruikt.

In het algemeen blijken televisie, radio en krant een goed bereik te hebben voor het voeren van een campagne met uitzondering van de radio op Sint Eustatius. Websites blijken slechts een beperkte groep stemgerechtigden te bereiken.

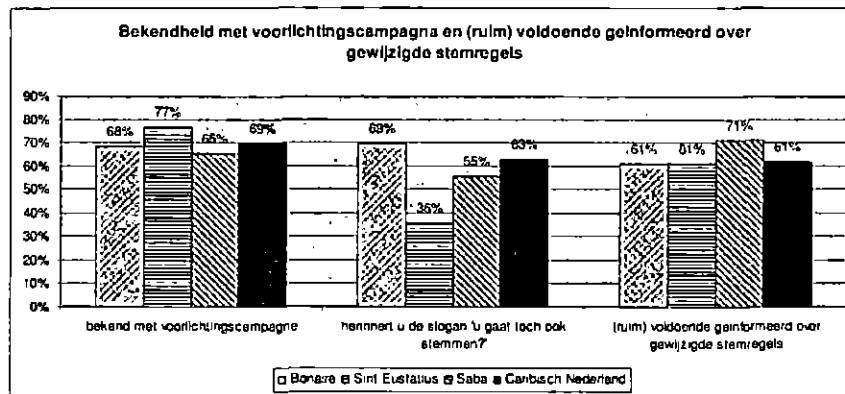
Eik eiland heeft zijn eigen media. De media die het beste bereik hebben onder de stemgerechtigden op de drie eilanden zijn:

	Bonaire	Sint Eustatius	Saba
Televisie	Nos TV, BQ TV, TV11	CTC TV	Sba Cable TV
Radio	Bon FM, Voz di Bonaire	PRJ-1 Radio Statia	Voice of Saba
Krant	Extra	Dally Herald	Dally Herald

Bekendheid met campagne

In Caribisch Nederland heeft 69% weet van de voorlichtingscampagne. Een iets lager percentage (61%) meent ruim voldoende tot voldoende te zijn geïnformeerd over de gewijzigde stemregels.

Op de vraag of men de slogan herinnerde 'u gaat toch ook stemmen', 'bo tambe ta bai vota, tog?'; 'you 'll be voting too, right?' reageert 63% bevestigend. Op deze vraag zijn de verschillen per eiland aanzienlijk.

1. Inleiding

Op woensdag 2 maart 2011 zijn eilandsraadverkiezingen gehouden op de eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Recentelijk worden de eilanden tezamen als Caribisch Nederland aangeduid en niet meer zoals voorheen als de BES-eilanden. Bij deze verkiezingen golden gewijzigde stemregels ten opzichte van eerdere op de eilanden gehouden verkiezingen. De gewijzigde stemregels zijn voortgekomen uit de veranderde staatkundige relaties binnen het Koninkrijk der Nederlanden. Per 11 oktober 2010 hield de Nederlandse Antillen op te bestaan en kregen de eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba per die datum elk de status van Openbaar Lichaam als deel van Nederland. Curaçao en Sint Maarten gingen verder als autonome landen binnen het Koninkrijk der Nederlanden.

De gewijzigde stemregels komen voort uit het feit dat de Nederlandse Kieswet integraal van toepassing is op deze eilanden en dat alleen afwijkingen mogelijk zijn met het oog op economische en sociale omstandigheden, de grote afstand tot het Europese deel van Nederland, het insulaire karakter, het kleinere oppervlakte, de bevolkingsomvang, de geografische omstandigheden, het klimaat en andere factoren waardoor deze eilanden zich *wezenlijk onderscheiden van het Europese deel van Nederland*². In het kader van de wijziging van de Kieswet (Kamerstukken 2008-2009, nr 31956, nr. 3) is besloten om de informatie voor de kiezers over de wijze van stemmen, naast het Nederlands, ook te verstrekken in het Papiaments en Engels.

Als gevolg hiervan wordt de kiezer op de deze eilanden geconfronteerd met wijzigingen ten opzichte van hetgeen de kiezer vroeger gewend was. Deze wijzigingen hebben onder meer betrekking op:

- een andere dag van stemming;
- het gebruik van de stempas;
- het stemmen in een willekeurig stemlokaal op het eiland;
- de mogelijkheid om schriftelijke en onderhandse volmachten te geven;
- een afwijkend stembiljet: het stembiljet is zwart-wit en op het stembiljet staan geen foto's van de te kiezen politici.

Om de gewijzigde stemregels aan de bewoners kenbaar te maken zijn diverse communicatiemiddelen ingezet. Zo werd gebruik gemaakt van televisie, radio, krant, de website van de Rijksdienst Caribisch Nederland (RCN) en werd huis-aan-huis een folder verspreid. In de voorlichtingscampagne werden alle drie de talen, het Nederland, Papiaments (vooral op Bonaire) en het Engels (vooral op Sint Eustatius en Saba) gebruikt. In de campagne zat een logische opbouw: allereerst werd in januari 2011 erop geattendeerd dat er verkiezingen plaats zouden vinden, vervolgens in februari welke de veranderingen waren in de stemregels waarbij er telkens één verandering werd uitgelicht en in de laatste 1,5 week voor de verkiezingen werden alle wijzigingen tegelijk gepresenteerd.

Doel van de campagne was de kiesgerechtigden van alle benodigde informatie te voorzien inzake de gewijzigde stemregels. Dit heeft als doel dat ledere kiesgerechtigde op de juiste manier gebruik kan maken van zijn of haar stemrecht.

In het kader van de Kieswet evalueert het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties alle verkiezingen waarin ook de voorlichtingscampagne wordt meegenomen.

Tegen deze achtergrond heeft de Rijksdienst Caribisch Nederland (RCN) Curconsult verzocht het effect te onderzoeken van de voorlichtingscampagne op de kiesgerechtigden zoals uitgevoerd door RCN op de drie eilanden.

² Zie antwoord op de vragen van de leden Schouw en Hachchi (belden D66) aan de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over het kiesrecht voor de Eilandsraad van niet Nederlanders (ingezonden 15 februari 2015).

1.1 Probleemstelling

De centrale vraag in het onderzoek luidt als volgt:

Heeft de kiesgerechtigde kennis genomen van de gewijzigde stemregels en deze begrepen?

Deze vraag moet vooral gezien worden als een middel om het onderzoek in haar opzet en uitwerking goed te focussen op waarom het in felte gaat.

Daarbij is onderscheid gemaakt tussen de kiesgerechtigden van Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Per eiland, en voor de eilanden als totaal, is onderzocht wat de voorlichting aan resultaat heeft opgeleverd.

Gezien het feit dat het de eerste keer is dat een dergelijk onderzoek wordt uitgevoerd is het niet mogelijk om de uitkomsten te vergelijken met eerdere metingen.

Middels dit onderzoek wordt antwoord gegeven op de bovengestelde vraag.

1.2 Leeswijzer

In het vervolg van het onderzoek treft u allereerst de beschrijving van de gehanteerde onderzoeksmethode. Tevens treft u in hoofdstuk 2 een korte karakteristiek aan van de onderzoekspopulatie zoals onderzocht.

Hoofdstuk 3 gaat over de onderzoeksresultaten. Per deelresultaat is weergegeven de uitkomsten per eiland alsmede de uitkomst voor geheel Caribisch Nederland. Vervolgens treft u in hoofdstuk 4 een aantal nadere analyses aan van het onderzoek op basis van de persoonskenmerken van de kiesgerechtigden.

2. Onderzoeksmethode en -populatie

2.1 Methode en aanpak onderzoek

Gekozen is voor kwantitatief onderzoek. Voordeel hiervan is dat op een objectieve manier met een zekere mate van betrouwbaarheid, uitspraken gedaan kunnen worden over wat de bevolking van Bonaire, Sint Eustatius en Saba weet en begrijpt van de gewijzigde stemregels.

Om te komen tot de resultaten zoals gepresenteerd in het volgende hoofdstukken (3 en 4), zijn de volgende activiteiten uitgevoerd:

- a. Rijksdienst Caribisch Nederland (RCN) en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties hebben met Curconsult de voorgestelde onderzoeksopzet doorgenomen. Het ging hierbij ondermeer over informatie van de Rijksoverheid, de te onderzoeken onderwerpen, de steekproeftrekking en de grootte van de steekproef.
- b. Op basis hiervan is door Curconsult een eerste enquêteformulier opgesteld dat vervolgens door de Rijksdienst Caribisch Nederland en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is becommentarieerd. Na een aantal ronden van aanpassen en commentaar zijn de onderzoeksvragen definitief gemaakt.
- c. Vervolgens is het enquêteformulier beschikbaar gemaakt in drie belangrijkste talen op de eilanden: Nederlands, Engels en Papiaments.
- d. De vragen in de enquête gaan over:
 - het wel of niet stemmen en het stemmen met volmacht;
 - waarom wel/waarom niet stemmen;
 - spontaan opsommen van de veranderingen in de stemregels;
 - stemregels bevragen op het 'weten';
 - stemregels bevragen op het 'begrijpen' aan de hand van stellingen;
 - media en de campagne over de gewijzigde stemregels;
 - persoonskenmerken van de stemgerechtigde.
- e. De enquêtes zijn door een team van 12 enquêteurs uitgevoerd in een periode van 3 maart tot en met 16 maart 2011. De enquêtes zijn telefonisch afgenomen zowel overdag als in de avond, op doordeweeks dagen alsmede op zaterdag. De spreiding over de dag en gedurende de week was gedaan om een representatieve steekproef te krijgen welke een goede afspiegeling zou vormen van de stemgerechtigde bevolking. Ter volledigheid zei hier vermeld dat uitsluitend stemgerechtigden op het eiland benaderd zijn. Toeristen, tijdelijk op het eiland verblijven de gasten, ingezetene van het eiland maar met een buitenlandse nationaliteit zonder stemrecht zijn buiten het onderzoek gehouden.
- f. In overleg is de steekproef bepaald waarbij voor Bonaire 400, Sint Eustatius 150 en voor Saba 100 stemgerechtigden zouden worden geënquêteerd. Statistisch is het wenselijk vanwege de betrouwbaarheid van de resultaten om, naar mate het eiland kleiner is (en dus minder stemgerechtigden telt), de steekproef relatief te vergroten. Vandaar dat op Saba ook relatief meer stemgerechtigden zijn ondervraagd dan op Bonaire (zie tabel 2.1).

Tabel 2.1: Steekproefomvang kiesgerechtigden in Caribisch Nederland

Eiland	Aantal stemgerechtigden	aantal enquêtes	Steekproef als % stemgerechtigde
Bonaire	10.174	407	4,0%
Sint Eustatius	2.135	150	7,0%
Saba	960	100	10,4%
Caribisch Nederland	13.269	657	5,3%

- g. Voor het berekenen van de totalen voor Caribisch Nederland is een gewogen gemiddelde genomen van de resultaten van per eiland. De weging vindt plaats op basis van het steekproefpercentage.
- h. Ten behoeve van de kwaliteitsborging van het onderzoek is het volgende gebeurd:
 - enquêteurs hebben Instructie ontvangen. Bij het enquêteren dienden zij het script te volgen zoals opgesteld. Tijdens het enquêteren werd geregeld gecontroleerd;
 - tussentijds is met de enquêteurs teruggekoppeld over hun ervaringen;
 - alle enquêteformulieren zijn gecontroleerd op volledigheid en consistentie alvorens deze in te voeren. Ook tijdens en na de Invoer vond controle plaats;
 - ca. 5% van de geïnterviewde personen is gebeld ter verificatie of het formulier juist en volledig is ingevuld.

- I. Het databestand is geanalyseerd door het maken verschillende uitdraaien naar verschillende invalshoeken zoals bijvoorbeeld eiland, geslacht en opleiding. Over het resultaat van de analyse gaan de volgende twee hoofdstukken 3 en 4.

2.2 Onderzoekspopulatie

In de tabellen 2.2-2.5 wordt een indicatie gegeven van de kenmerken van de steekproef op basis waarvan de resultaten zijn geformuleerd. Daarover zijn de volgende opmerkingen te maken:

- In de steekproef zitten relatief meer vrouwen dan mannen. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek te Curaçao (CBS) zijn er ook meer vrouwen, evenwel hier is de verhouding scheef. De mogelijke consequenties hiervan voor de onderzoeksresultaten zijn nader geanalyseerd (zie ook Hoofdstuk 4). Doordat verschillen tussen man en vrouw in het weten en begrijpen van stemregels miniem blijkt te zijn, is dit element niet van invloed op de betrouwbaarheid van de resultaten.
- De leeftijdsgroep tot 40 jaar van stemgerechtigden is ondervertegenwoordigd in de steekproef.
- De opleiding lijkt, indien vergeleken met de volkstelling van 2001 voor de eilanden evenwichtig; wellicht met dien verstande dat het aantal HBO-er op de eilanden in de steekproef mogelijk iets ligt boven het feitelijk aantal.
- Over de gesproken taal thuis zijn geen vergelijkbare cijfers op het eiland beschikbaar. Duidelijk mag zijn dat de hoofdtal op Bonaire Papiaments is en op de eilanden Sint Eustatius en Saba Engels onder de stemgerechtigden. In sommige huishoudens wordt meer dan één taal gesproken. Op alle eilanden neemt Nederlands als taal die thuis (ook) gesproken wordt de 2e plaats in.

	Bonaire	Sint Eustatius	Saba	Totaal
Man	36%	43%	32%	37%
Vrouw	64%	57%	68%	63%
	100%	100%	100%	100%

	Bonaire	Sint Eustatius	Saba	Totaal
18-19 jaar.	1%	0%	0%	1%
20-29 jaar.	6%	5%	7%	6%
30-39 jaar.	8%	8%	6%	8%
40-49 jaar.	16%	19%	20%	17%
50-59 jaar.	22%	19%	19%	21%
60-69 jaar.	27%	27%	27%	27%
>70 jaar.	19%	20%	19%	19%
N.a.	1%	3%	2%	2%
	100%	100%	100%	100%

	Bonaire	Sint Eustatius	Saba	Totaal
Lagere school	19%	19%	37%	20%
MAVO, MULO, LBO, BVO	31%	34%	26%	31%
MBO, HAVO, VWO	19%	18%	11%	19%
HBO	16%	15%	14%	16%
Universiteit	8%	6%	9%	8%
Anders	1%	1%	1%	1%
N.a.	5%	6%	2%	5%
	100%	100%	100%	100%

	Bonaire	Sint Eustatius	Saba	Totaal
Engels	8%	96%	96%	28%
Frans/Creools	0%	0%	2%	0%
Papiamentu/-o	78%	7%	2%	61%
Nederlands	23%	14%	8%	20%
Spaans	3%	4%	5%	3%
Anders	5%	2%	0%	4%
N.a.	0%	1%	0%	0%
	1,17	1,23	1,13	1,18

*) respondent kon meer dan een antwoord geven

3. Resultaten onderzoek kiesgerechtigden Caribisch Nederland

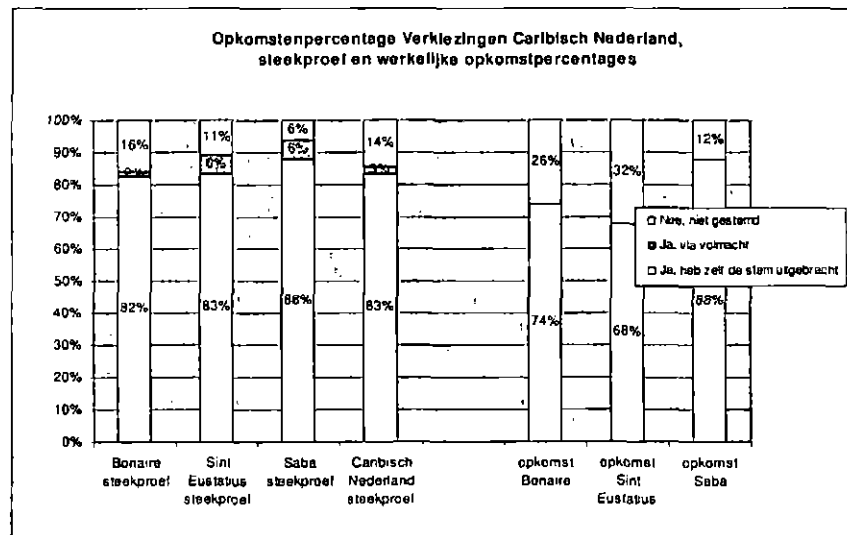
In dit hoofdstuk worden de resultaten weergegeven van het onderzoek zoals uitgevoerd op de drie eilanden in Caribisch Nederland. Per vraag wordt op de volgende pagina's het resultaat weergegeven voor de eilanden gezamenlijk en voor het totaal van Caribisch Nederland³. Paragraaf 3.1 gaat over stemmen: bij volmacht, waarom stemmen/waarom niet en mogelijk stemmen bij Tweede Kamer of Europese verkiezingen. In paragraaf 3.2 wordt de spontane en toegeleide bekendheid van de nieuwe stemregels bevraagd en in paragraaf 3.3. wordt de kennis van stemregels getoetst aan de hand van stellingen.

3.1 Stemmen in Caribisch Nederland

Uit de officiële verkiezingsuitslagen⁴ blijkt dat de opkomst op Saba met 88% het hoogste ligt. Op Bonaire was het opkomstpercentage 74% en op Sint Eustatius 68% (zie onderstaande figuur).

Stemmen en stemmen met volmacht

Stemmen via volmacht was één van de stemregels die was veranderd tijdens de verkiezingen van 2 maart 2011. Het blijkt dat het percentage stemmer dat via het verlenen van een volmacht stemt voor Caribisch Nederland op 3% ligt⁵. De eilanden Sint Eustatius (22%) en Saba (11%) zitten boven dit gemiddelde, Bonaire met 8% daar iets onder⁶. In het onderzoek, uit de steekproefpopulatie, blijken relatief weinig personen geïnterviewd te zijn die een volmacht verstrekt hebben, gemiddeld 3%.

Waarom stemmen?

Het merendeel van de kiesgerechtigden gaat stemmen. In het onderzoek is aan elke respondent gevraagd waarom hij of zij (niet) is gaan stemmen. Bij waarom men gaat stemmen kunnen verschillende redenen genoemd worden. Per respondent worden gemiddeld 1,2 antwoorden gegeven.

De belangrijkste reden waarom een stemgerechtigde altijd of meestal gaat stemmen is omdat men het belangrijk of een democratisch plicht vindt: ruim 2/3 gaf dit antwoord (68%). Andere antwoorden om te gaan stemmen die regelmatig genoemd werden waren: 'wil dat het goed gaat met mijn eiland' (22%) en 'wil dat de partij waar ik op stem goed scoort bij de verkiezingen' (19%).

³ De totalen voor Caribisch Nederland zijn gecorrigeerd zodat ze een beeld geven van alle stemgerechtigden. Zonder correctie zouden Saba en Sint Eustatius met een relatieve grotere steekproef te zwaar meetellen in het totaal resultaat.

⁴ Zie o.a. www.rijksdlenstcn.com

⁵ Volgens informatie van de Openbare Lichamen zou het percentage stemmen dat per volmacht is uitgebracht boven dit percentage liggen zoals deze 3% zoals uit het onderzoek naar voren kwam.

⁶ Bronnen: Openbare lichaam Bonaire, Sint Eustatius en Saba

De verschillen per eiland op deze vraag zijn beperkt (zie tabel 3.1).

Tabel 3.1: Waarom stemt u altijd dan wel geregeld?

	Bonaire	Sint Eustatius	Saba	Totaal
Stemmen vind ik belangrijk- democratische 'plicht'.	64%	76%	73%	67%
Ik stem (bijna) altijd	7%	2%	1%	6%
Geïnteresseerd in de politiek.	2%	4%	1%	2%
Wil dat de partij waarop ik kies goed scoort met de verkiezingen / wil m	20%	17%	14%	19%
Wil dat het goed gaat met het eiland / goed voor het eiland.	21%	28%	29%	22%
Anders	4%	3%	0%	4%
N.a.	0%	0%	0%	0%
Gemiddeld aantal antwoorden	1,18	1,29	1,19	1,20

Waarom niet stemmen

Het aantal niet-stemmers in de steekproef is beperkt, 12% van de onderzoekspopulatie. Daarom kan louter indicatief iets gezegd worden over de motieven van deze groep om niet te gaan stemmen.

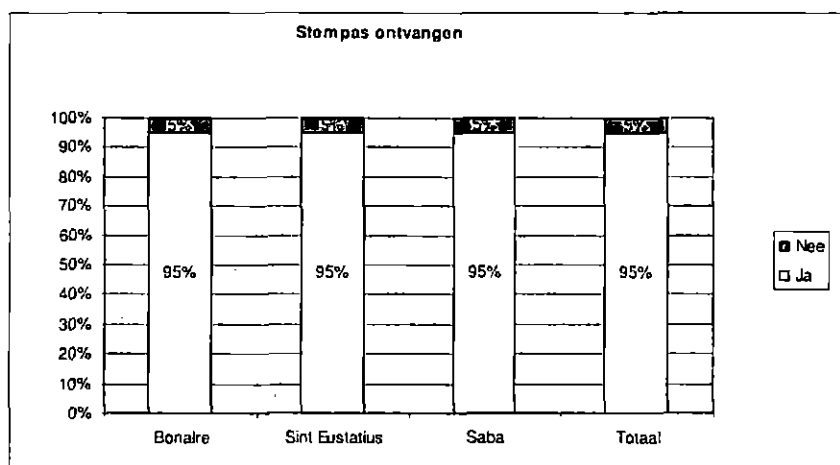
De verscheidenheid aan antwoorden waarom een stemgerechtigde niet gaat stemmen is groot. De meest voorkomende redenen om niet te stemmen is 'het gebrek aan vertrouwen in politici' (33%) en ook 'mijn stem heeft geen effect' (21%). Opmerkelijk is dat op Saba de niet-stemmers vaak niet stemmen omdat ze denken dat hun stem geen effect heeft (57%).

Tabel 3.2: Waarom stemt u niet dan wel 'af en toe'?

	Bonaire	Sint Eustatius	Saba	Totaal
Maakt niks uit voor het eiland wat ik stem.	9%	13%	0%	9%
Alle partijen zijn hetzelfde.	2%	0%	0%	2%
Niet geïnteresseerd.	7%	21%	29%	11%
De informatie is te ingewikkeld/verwarrend.	7%	17%	14%	9%
Heb geen vertrouwen in de politici, zijn allemaal slecht.	37%	17%	29%	33%
Mijn stem heeft geen effect.	19%	17%	57%	21%
Geen reden	5%	17%	0%	6%
Anders	26%	13%	0%	22%
N.a.	7%	13%	29%	9%
Steekproef soms of nooit stemmen (n= 82)	1,19	1,25	1,57	1,22

Stempas ontvangen

Stemmen kan alleen met een stempas. Deze stempassen werden bij de stemgerechtigden thuis bezorgd. Van de ondervraagde stemgerechtigden geeft 5% aan hun stempas niet thuis is bezorgd.

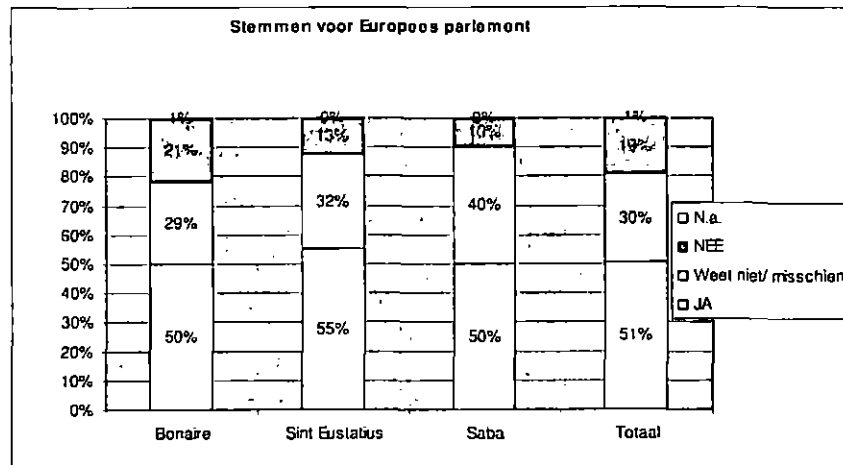
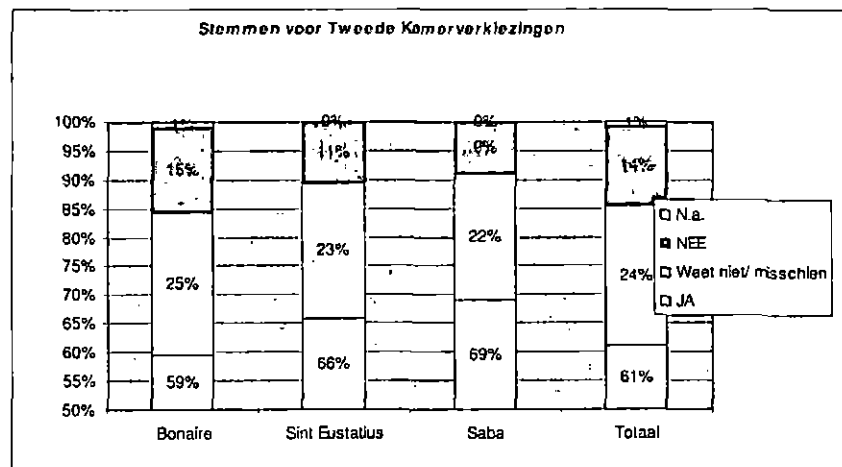

Van het aantal ondervraagden dat geen stempas had ontvangen heeft alsnog 6 op de 10 getracht deze stempas te bemachtigen. Dat is er 4 gelukt, 1 bleek niet stemgerechtigd bij nader inzien en 1 had geen tijd.

Tabel 3.3: Geen stempas ontvangen; wat heeft u gedaan om

een stempas te krijgen?	
Niks gedaan	40%
Lukte niet / geen tijd	11%
Bleek niet stemgerechtigd	11%
JA, toch stempas gekregen	37%
Totaal geen stempas ontvangen	100% (n=35)

Aan alle respondenten is ook gevraagd, mede in het kader van het feit dat Caribisch Nederland nu onderdeel van Nederland uitmaakt en de stemgerechtigden ook kunnen stemmen voor de Nederlandse Tweede Kamer en voor het Europees parlement, of ze (ook) geneigd zijn om daarvoor hun stem te gaan uitbrengen. Voor de Tweede Kamer zegt 61% hun stem uit te gaan brengen; voor het Europees parlement is dat 51%. Het aantal personen dat twijfelt al dan niet hun stem voor deze verkiezingen uit te zullen brengen ligt bij de Tweede Kamerverkiezingen op 24% en bij de verkiezingen voor het Europees parlement op 30%.

3.2 Gewijzigde stemregels

Spontane bekendheid gewijzigde stemregels

Aan de respondenten is gevraagd spontaan op te sommen welke stemregels, ten opzichte van eerdere verkiezingen op het eiland, zijn veranderd. Dit geeft een indruk over welke gewijzigde stemregels op de stemgerechtigde de meeste indruk heeft gemaakt of welke het beste onthouden is.

Het blijkt dat 33% van de stemgerechtigden spontaan de mogelijkheid van verlenen van volmacht opnoemt. Ook worden de kleur van stembiljet (18%) en de openingstijden van de stembureaus genoemd (18%). Andere gewijzigde stemregels die spontaan genoemd worden: stempas, andere dag, foto kandidaten, regeling buitenlanders, willekeurig stembureau, scoren tussen de 5-11%.

Van de respondenten kon 31% niet direct spontaan een gewijzigde stemregel opnoemen. Bij de opmerkingen rond 'anders' vallen twee antwoorden op die relatief veel genoemd werden:

- er was geen gordijn aanwezig bij het stemmen (8%);
- de regeling rond de kiesdeler en restzetels waren gewijzigd (3%).

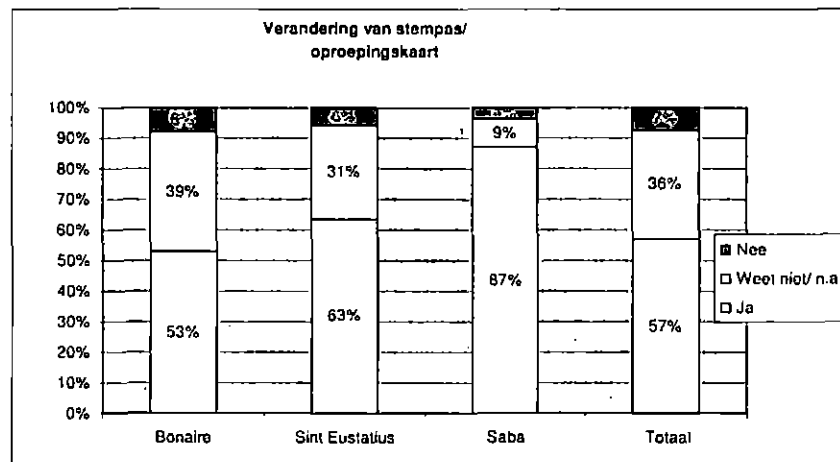
Tabel 3.4 Wijziging van stemregels bij verkiezingen; spontane opsomming van gewijzigde kiesregels

gewijzigde stemregel	Bonaire	Sint Eustatius	Saba	Totaal
Stempas/ oproepingskaart	11%	15%	8%	11%
Andere dag stemming	9%	12%	5%	9%
Stembiljet-kleuren	15%	35%	9%	18%
Stembiljet-foto's kandidaten partij	7%	9%	4%	7%
Openingstijden	19%	17%	15%	18%
Volmacht	35%	25%	24%	33%
Regels buitenlandse stemmers	4%	7%	6%	5%
Stemmen in willekeurig stembureau op het eiland	13%	4%	6%	11%
Anders	14%	9%	24%	14%
Weet niet/ n.a.	29%	39%	38%	31%
gemiddeld aantal antwoorden per respondent	1,27	1,33	1,01	1,23

Vervolgens is per gewijzigde stemregel is gevraagd aan de respondent of hij op de hoogte is van de gewijzigde stemregel. Hieronder wordt per stemregel aangegeven of de stemgerechtigde weet of deze regel is veranderd⁷.

Stempas of oproepingskaart

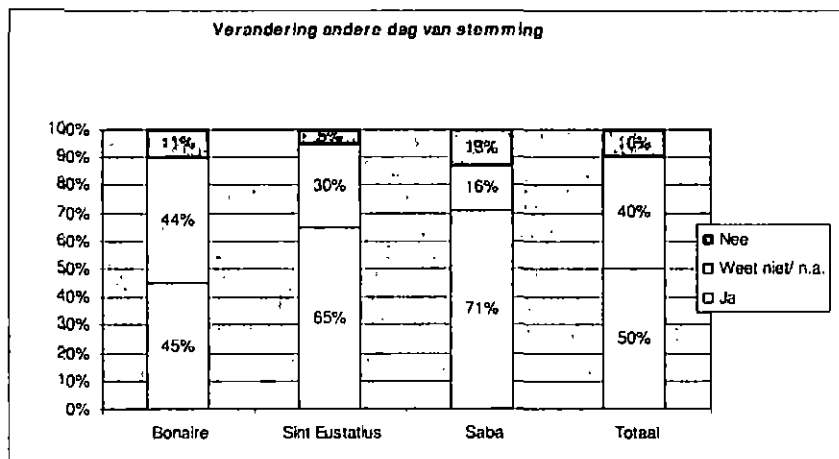
Voor de verkiezingen van 2 maart 2011 is de stempas ingevoerd. Van de ondervraagde stemgerechtigden zegt 57% zich ervan bewust te zijn dat de invoering van de stempas een wijziging betekent ten opzichte van vroeger. Op Saba is men hiervan het beste op de hoogte (87%), op Bonaire het minste (53%) en Sint Eustatius zit daar tussen (63%).

⁷ Bij dit onderdeel zijn in het enquêteformulier niet opzet een aantal veranderingen opgesomd die niet correct waren. In het geval alleen maar naar veranderingen was gevraagd zou de respondent wellicht de neiging hebben gehad om overal 'ja' op te antwoorden. Getracht is dit patroon op deze manier te doorbreken. Over de antwoorden op de 'foute' vragen wordt niet gerapporteerd.

Andere dag van stemming

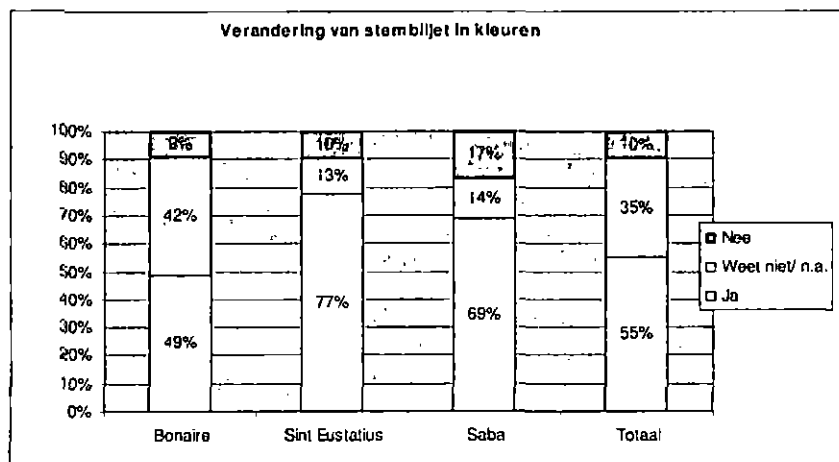
De dag van de verkiezingen is gewijzigd. De stemming vindt nu plaats op woensdag in plaats van op een vrijdag zo realiseert 50% van de ondervraagden. Op Saba (71%) en op Sint Eustatius (65%) is de wijziging van deze stemregel beter doorgedrongen dan op Bonaire (45%).

Stembiljet in 'zwart-wit' en zonder foto's kandidaten

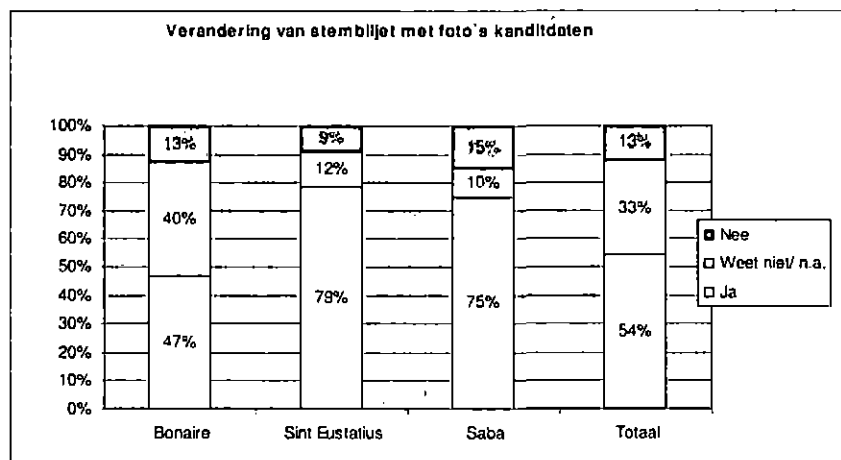
Het stembiljet waarmee de kiezer op 2 maart stemt ziet er anders uit dan voorheen. Het is in tegenstelling tot vroeger nu in 'zwart-wit' en op het stembiljet staan niet meer de foto's van de kandidaten waar de stem op uitgebracht kan worden. Op het stembiljet wordt volstaan met naam en nummer van de partij en naam en nummer van de kandidaat.

Dat het stembiljet nu zonder kleuren is valt 55% van de ondervraagden op. Op Saba (69%) en Sint Eustatius (77%) is dit verschil meer opgevallen dan op Bonaire (49%).

* Terzijde wordt hier opgemerkt dat op Sint Eustatius en Saba huis-aan-huis kandidatenlijsten waren bezorgd in zwart-wit, zonder foto van de kandidaten erop, vrijwel identiek aan het stembiljet. Op Bonaire daarentegen was de kandidatenlijst die huis-aan-huis verspreid waren wel in kleur en met de foto's van kandidaten erop.

Het niet meer op het stembiljet voorkomen van foto's vleit het meeste op op Sint Eustatius (79%) en Saba (75%) en wat minder op Bonaire (47%).

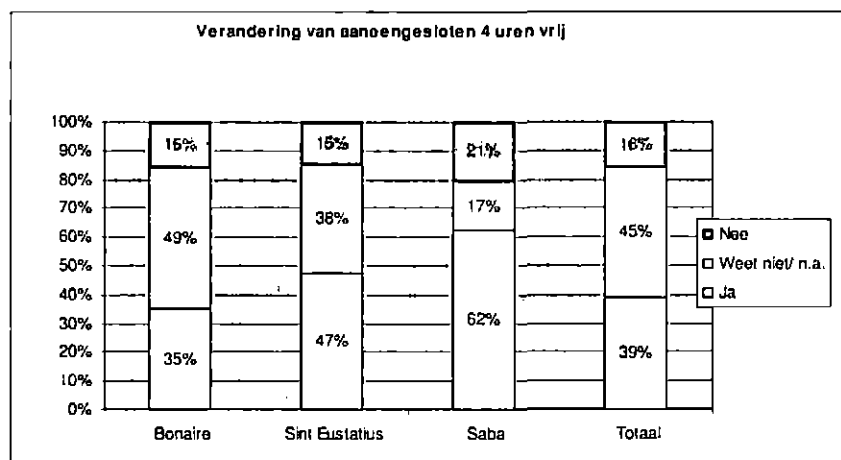

Aaneengesloten 4 uren vrij

In het verleden had de kiezer doorgaans vier aaneengesloten uren vrij van werk om zijn stem te mogen uitbrengen. Dit is met de Nederlandse stemregels en Kieswet anders geregeld: de openingstijden van de stemlokalen zijn verruimd. Mocht men toch niet in staat zijn te stemmen dan is de werkgever verplicht maximaal 2 uur vrij te geven.

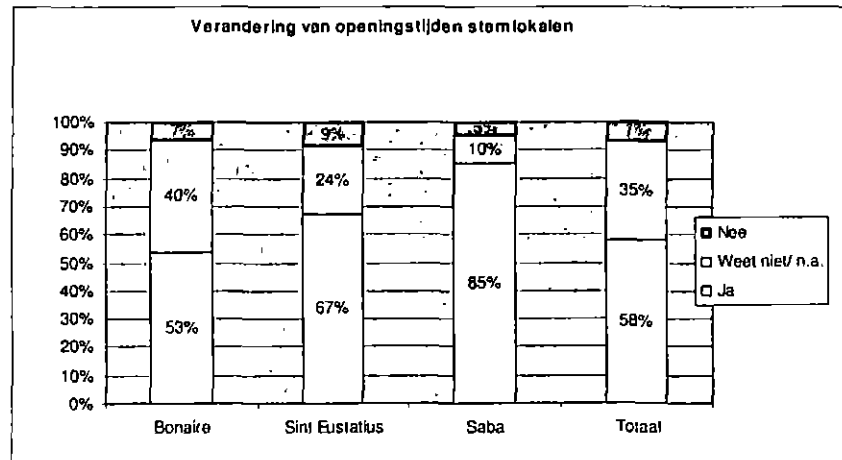
Dit punt is niet in de campagne rond wijziging van de stemregels naar als zodanig naar voren gebracht, wel het punt van de ruimere openingstijden (zie hieronder).

In Caribisch Nederland is 39% zich ervan bewust dat er geen vrij meer gegeven wordt. Dit verschilt enigszins per eiland; op Saba is het 62%, op Sint Eustatius 47% en op Bonaire 35%.

Openingstijden stemlokalen

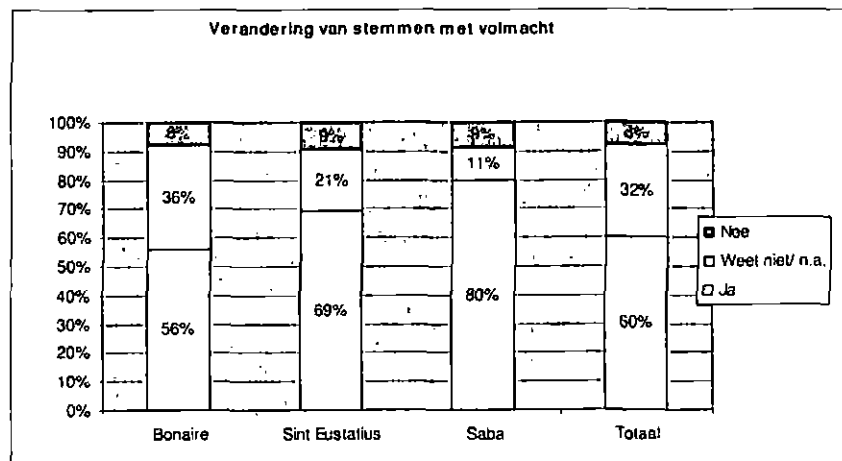
De stembureau zijn open op woensdag 2 maart 2011 van 7:30 's ochtends tot 21:00 uur 's avonds. In Caribisch Nederland weet 58% van de gewijzigde openingstijden van de stemlokalen. Op Saba is dat 85%, op Sint Eustatius 67% en op Bonaire 53%.

Stemmen met volmacht

Als de stemgerechtigde op de dag van de verkiezingen zelf niet kan stemmen, kan hij *iemand anders machtigen* om voor hem te stemmen. Het verlenen van een volmacht kan op twee manieren: door middel van een schriftelijke volmacht of een onderhandse volmacht.

Op Saba weet 80% van de ondervraagden van deze gewijzigde stemregel, op Sint Eustatius 69% en op Bonaire 56%; gemiddeld in Caribisch Nederland is het 60%.

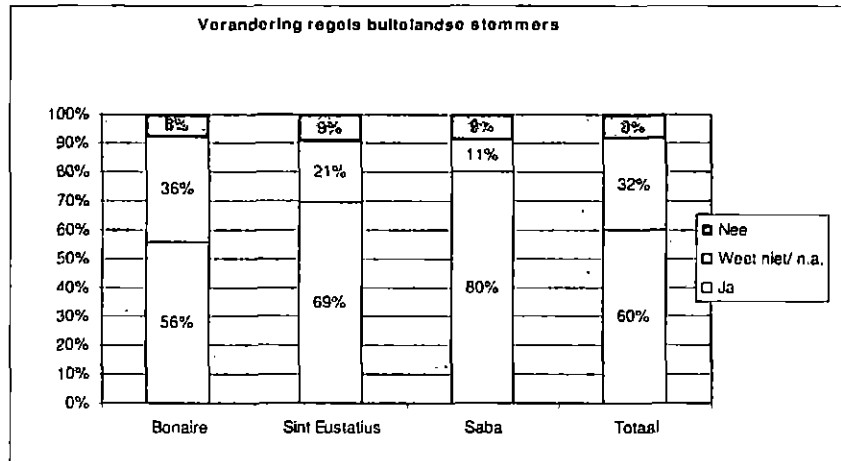

Regels buitenlandse stemmers

Op 10 januari 2011 heeft het Gemeenschappelijk Hof van Justitie een uitspraak gedaan in de zaak Santana versus het Bestuurscollege van Bonaire. Deze uitspraak leidde ertoe dat niet alleen Nederlanders maar ook anderen mogen stemmen. Volgens deze uitspraak zijn stemgerechtigd personen die op de dag van de verkiezingen (2 maart 2011) 18 jaar of ouder zijn en:

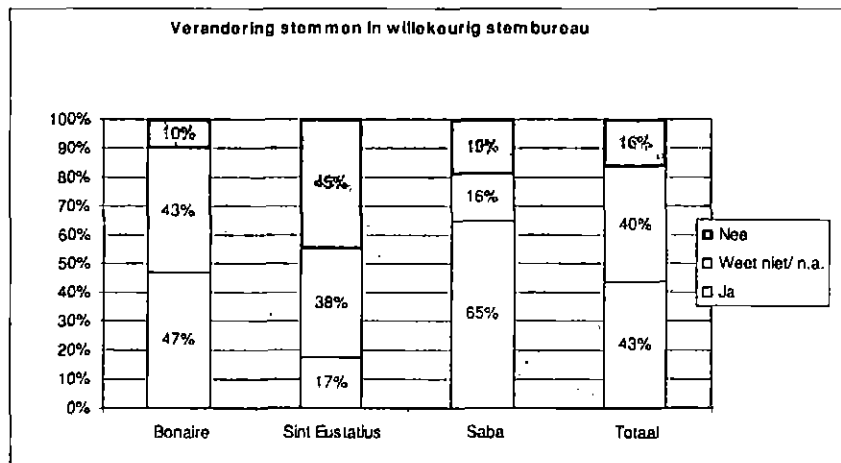
- over de Nederlandse nationaliteit beschikken;
- over de nationaliteit van een van de lidstaten van de Europese Unie beschikken;
- vreemdelingen die een onafgebroken periode van tenminste 5 jaar rechtmatig in (Caribisch) Nederland verbleven.

Dat de regeling omtrent het kiesgerechtigd zijn van buitenlanders verruimd was wist 60% van de ondervraagden in Caribisch Nederland. Naar eiland gedifferentieerd liggen deze percentages op 80% op Saba, 69% op Sint Eustatius en 56% op Bonaire.

Stemming in een willekeurig stembureau

Vroeger moest de kiezer op de eilanden altijd naar één en hetzelfde stembureau toe. Met de verkiezingen van 2 maart 2011 voor het Openbaar Lichaam mocht de kiezer op het eiland zelf bepalen naar welk stemlokaal hij of zij zou gaan om zijn stem uit te brengen. Gemiddeld is 43% van de Caribisch Nederlandse kiezers hiervan op de hoogte maar er zijn verschillen per eiland. Op Saba weet 65% en op Bonaire 47% van deze gewijzigde stemregel. Op Sint Eustatius is daarvan 17% op de hoogte en 45% van de ondervraagden op dat eiland stellen dat het niet waar is dat men in een ander stemlokaal kan stemmen⁹.

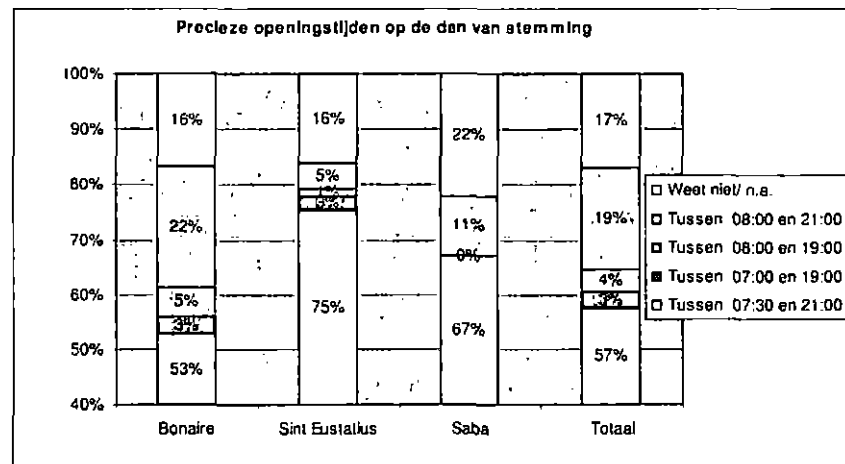
⁹ Op Sint Eustatius was bij de verkiezingen van 2 maart 2011 slechts één stemlokaal open waar de stemgerechtigden hun stem konden uitbrengen. Dit verklaart het lage percentage van geïnterviewde stemgerechtigden dat 'nee' antwoordde omdat zij in de praktijk maar bij één stembureau konden stemmen. De personen die 'ja' antwoorden hadden ook gelijk: de stemregel was inderdaad gewijzigd, echter op Sint Eustatius werd geen invulling gegeven aan deze gewijzigde stemregel. In de campagne gericht op Sint Eustatius heeft de voorlichtingscampagne het stemmen in elk willekeurig stemlokaal niet belicht.

3.3 Verdere bekendheid met de gewijzigde stemregels

Aan alle geïnterviewde personen in Caribisch Nederland zijn een aantal stellingen voorgelegd waarop men kon zeggen of deze stelling 'juist' of 'onjuist' is. Daarnaast kon in een aantal gevallen de geïnterviewde uit 3 stellingen de juiste kiezen. In alle gevallen was het voor de geïnterviewde persoon ook mogelijk om te zeggen dat hij of zij het niet (meer) wist of niet precies wist. Van te voren werd de respondent duidelijk gemaakt dat hij niet diende te raden naar het goede antwoord als hij het niet (zeker) wist. De stellingen hadden allemaal te maken met de gewijzigde stemregels zoals van kracht bij de verkiezingen in Caribisch Nederland.

Precieze openingstijden op de dag van stemming

De stemgerechtigde kan aangeven wat de openingstijden waren van de stemlokalen in Caribisch Nederland dan wel op zijn of haar eiland. Het 'goede' antwoord wordt in 57% van de gevallen gegeven; 26% geeft een fout antwoord en 17% weet het niet. Naar eiland gedifferentieerd, Bonaire, Sint Eustatius en Saba, zijn de percentages goede antwoorden respectievelijk 53%, 75% en 67%.

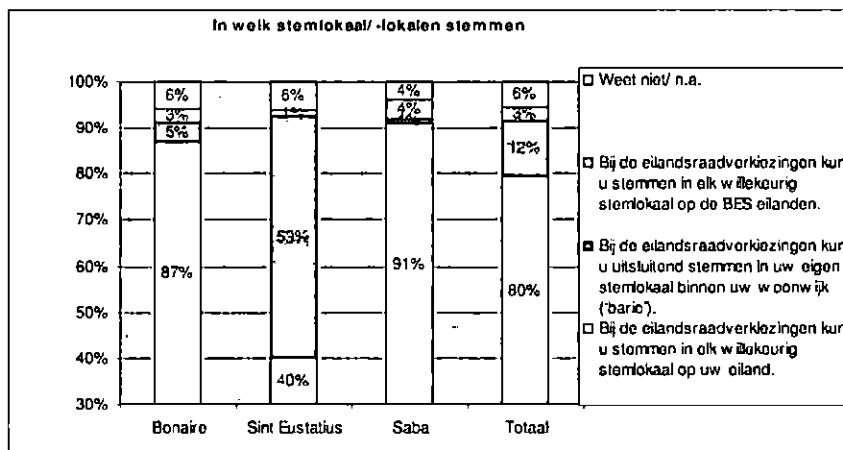
In welk stemlokaal/-lokalen stemmen

Er werden 3 stellingen geponeerd:

- u kunt uitsluitend stemmen in uw eigen stemlokaal binnen uw woonwijk
- u kunt stemmen in elk willekeurig stemlokaal op uw eiland
- u kunt in elk willekeurig stemlokaal stemmen op de BES-eilanden
- of u weet het niet (meer).

Stelling 'b' wordt op Saba door 91% van de geïnterviewden geselecteerd als correct; op Bonaire 87% en op Sint Eustatius door 40%¹⁰. Voor Caribisch Nederland als geheel kiest 80% van de stemgerechtigden de correcte stelling, 6% weet het niet en 14% selecteerde een foute stelling.

¹⁰ Zie voetnoot 8

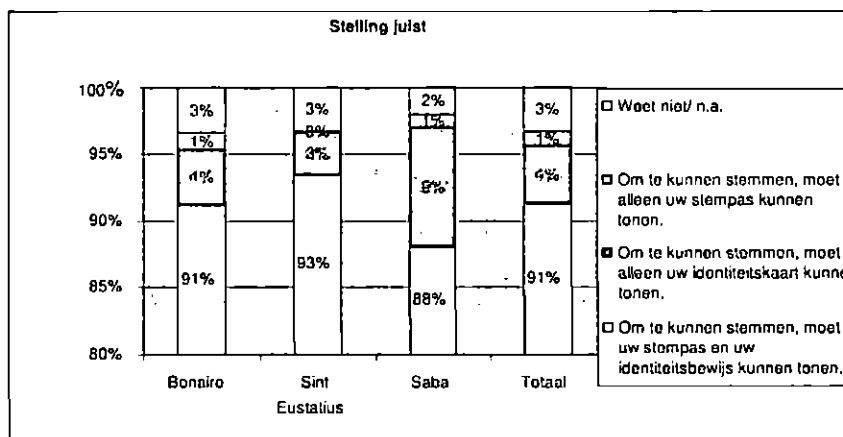
Identificatie bij het stemmen

De geïnterviewde kan kiezen uit een drietal stellingen rond het zich identificeren voor het stemmen.

Om te kunnen stemmen:

- a. moet u alleen uw stempas kunnen tonen
- b. moet u alleen uw identiteitskaart kunnen tonen
- c. moet u uw stempas en identiteitskaart kunnen tonen
- d. of u weet het niet (meer)

De juiste stelling ('c') wordt in Caribisch Nederland door 91% van de ondervraagden aangegeven. Tussen de eilanden is er op dit punt nauwelijks enig verschil.

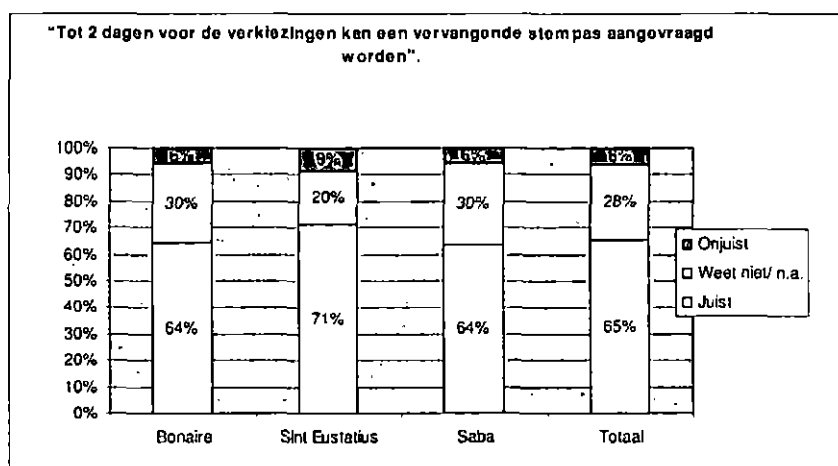

Kwijt geraakte stemkaart

De geïnterviewde kon aangeven of de volgende stelling juist of onjuist is:

'Indien u uw stempas bent kwijt geraakt, kan u in ieder geval tot 2 dagen voor de verkiezingen een vervangende stempas aanvragen bij het eilandgebied/openbaar lichaam'.

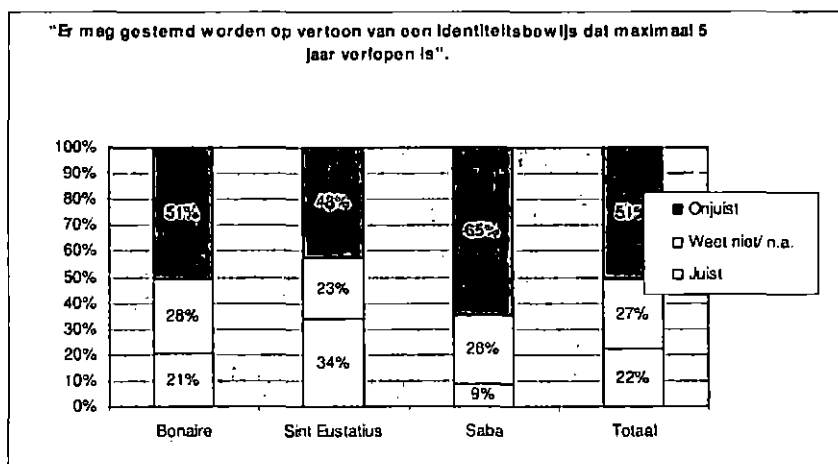
In Caribisch Nederland geeft 66% van de ondervraagden aan dat de stelling inderdaad juist is; 28% weet het niet en 6% geeft aan dat de stelling onjuist is.

Verlopen identiteitsbewijs

Zonder identiteitsbewijs mag niet gestemd worden. Als identiteitsbewijs geldt een Nederlands paspoort, identiteitskaart (of sédula) of rijbewijs. Het identiteitsbewijs mag maximaal 5 jaar verlopen zijn oftewel geldig tot 3 maart 2006.

De meerderheid van de ondervraagden meent dat er niet gestemd mag worden met een identiteitsbewijs dat reeds, maximaal 5 jaar, verlopen is; 22% kiest voor de correcte stelling en 27% weet het niet (meer). Op Sint Eustatius is het aantal goede antwoorden (34%) relatief iets hoger dan op Bonaire (21%) en Saba (9%).

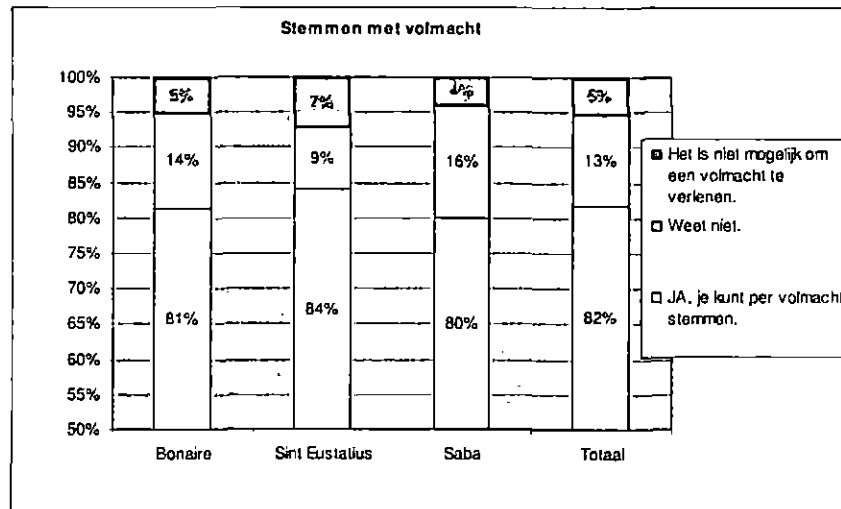

Schriftelijke en onderhandse volmacht

De stellingen luiden:

- Het is niet mogelijk om een volmacht te verlenen.
- Ja, u kunt per volmacht stemmen.
- U weet het niet.

Van alle respondenten kiest 82% de correcte stelling ('b') eruit. Per eiland liggen deze percentages dicht bij elkaar.

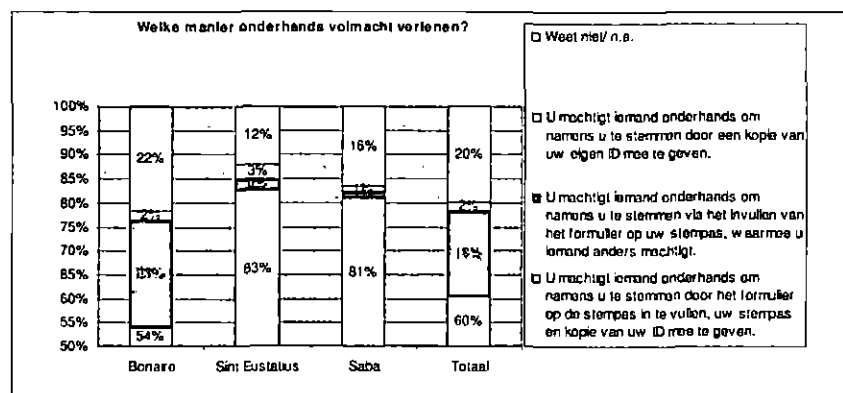

Vervolgens is doorgevraagd onder degenen die de vorige stelling (stemmen met volmacht) correct hadden beantwoord. De stellingen luiden:

U machtigt iemand onderhands om namens u te stemmen:

- Via het invullen van het formulier op uw stempas, waarmee u iemand anders machtigt.
- Door een kopie van uw identificatiebewijs (ID) mee te geven.
- Door het formulier op de stempas in te vullen, uw stempas en kopie van uw ID mee te geven.
- U weet het niet (meer).

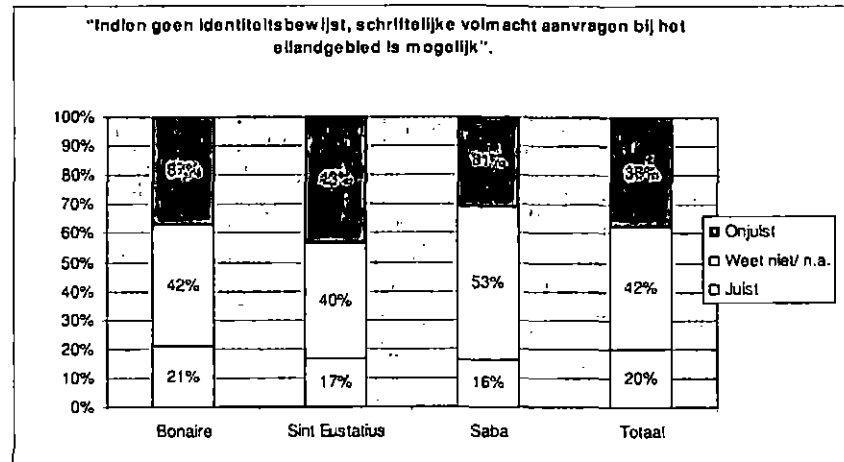
De correcte stelling 'c' werd door 60% de respondenten die hiernaar gevraagd werden ook als zijnde correct aangegeven; 20% weet het niet en een andere 20% koos voor de verkeerde stelling.

Onder dezelfde deelpopulatie (dus de groep respondenten welke aangeeft dat het mogelijk is om met volmacht te stemmen (=82% van totale steekproefpopulatie)) is gevraagd of de volgende stelling juist of onjuist is:

'Indien u geen identiteitsbewijs heeft, kunt u een schriftelijke volmacht aanvragen bij het Openbaar lichaam (voorheen: eilandgebied) zodat iemand anders uw stem kan uitbrengen'.

Het percentage goede antwoorden (stelling is correct) ligt op 20% in Caribisch Nederland. Het percentage onjuiste antwoorden bedraagt 38% en het aantal respondenten dat aangeeft het niet (meer) te weten bedraagt 38%. Dit beeld geldt in grote lijnen ook voor elk van de eilanden.

3.4 Mediacoverage van de gewijzigde stemregels

Om de gewijzigde stemregels aan de bewoners kenbaar te maken zijn diverse communicatiemiddelen ingezet. Zo werd gebruik gemaakt van televisie, radio, krant, website van de Rijksdienst Caribisch Nederland (RCN) en werden folders verspreid onder de huishoudens.

Meer in detail bestond de mediacoverage uit:

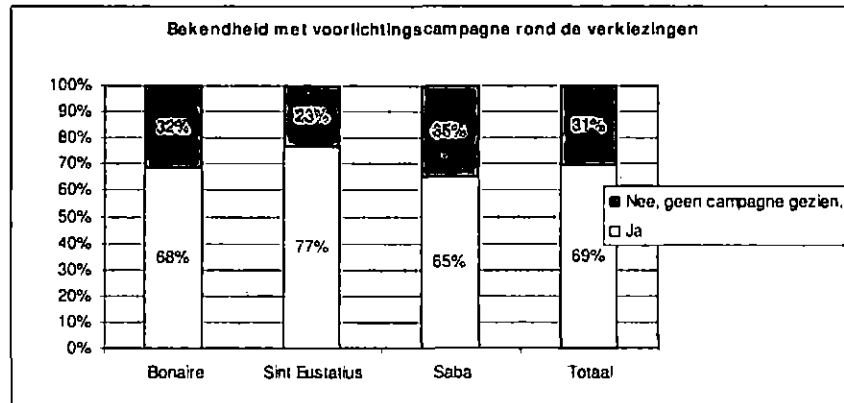
- Krantenadvertenties gericht op Bonaire in de Bonaire editie van de Extra, Ultimo Noticia, Nobo, Amigoe en Antillaanse Dagblad. Voor Sint Eustatius en Saba werden de krantenadvertenties geplaatst in de Daily Herald en de Today. In deze kranten werden gedurende de periode medio januari tot vlak voor de verkiezingen, elk een 22-tal advertenties geplaatst.
- Radioboodschappen van elk 30 seconden werden op Bonaire uitgezonden op de radiostations Bon FM, Voz di Bonaire, Radio Digital en Mega FM. Op Sint Eustatius werd uitgezonden via Radio Statia en op Saba werd uitgezonden via Radio Saba. Op elke van de radiostations werd de boodschap op Bonaire 5x per dag en op Saba en Sint Eustatius 3 maal per dag uitgezonden gedurende de periode 24 januari tot 2 maart 2011.
- Ook in deze periode werden TV-spots van elk 30 seconden vertoond, 3x per dag op Bo TV, Nos TV en TV 11 op Bonaire, op Sint Eustatius op Statia TV en op Saba op Saba TV.
- Over de gewijzigde stemregels en het verzoek om te gaan stemmen ('u gaat toch ook stemmen', 'bo tambe tab ai vota, tog?'; 'you 'll be voting too, right?') zijn op 16 februari 2011 op de 3 eilanden flyers verspreid onder alle huishoudens.
- Op de website van RCN was eveneens informatie te vinden over de gewijzigde stemregels.

In de voorlichtingscampagne werden alle 3 de talen, het Nederlands, Papiaments (vooral op Bonaire) en het Engels (vooral op Sint Eustatius en Saba) gebruikt.

In de campagne zat een logische opbouw: allereerst werd erop geattendeerd dat er verkiezingen plaats zouden vinden (in januari 2011), vervolgens welke de veranderingen waren in de stemregels waarbij er telkens één verandering werd uitgelicht en in de laatste 1,5 week voor de verkiezingen werden alle wijzigingen tegelijk gepresenteerd.

Bekendheid met campagne

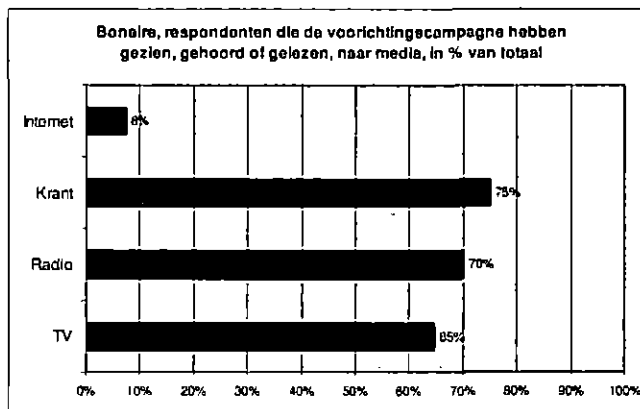
Als eerste is aan alle geïnterviewden gevraagd of ze de afgelopen weken over de campagne van de eilandsraadverkiezingen hadden gezien, gehoord of gelezen. Uit de antwoorden blijkt dat 69% de campagne had gezien, gehoord of gelezen. Op Bonaire lag dit percentage op 68%, op Sint Eustatius op 77% en op Saba op 65%.

Voor de campagne werden media gebruikt die sterk georiënteerd waren op een specifiek eiland. Dat komt doordat elk van de eilanden hun eigen televisiekanalen, radiozenders en kranten hebben. Het is daarom dat de hier onderstaande onderzoeksresultaten rond de bekendheid van de campagne en de media per eiland zijn uitgewerkt en niet voor het totaal van Caribisch Nederland. Per eiland worden vervolgens behandeld de bekendheid van de campagne via de televisie, radio, krant, website. De navolgende figuren en tabellen zijn over die groep stemgerechtigden die de kennis hadden genomen van de campagne¹¹.

Bonaire - mediacoverage

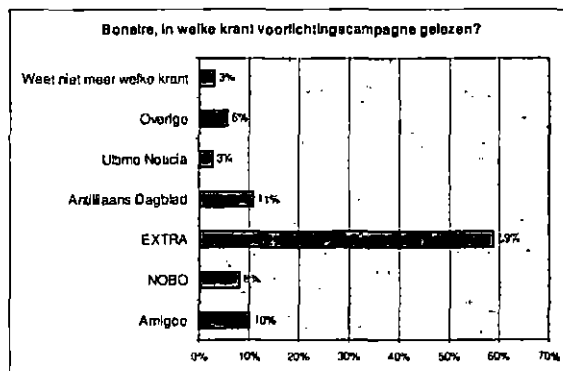
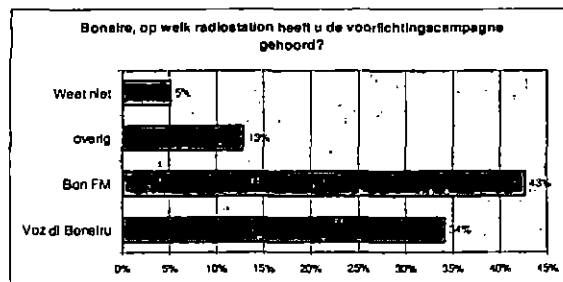
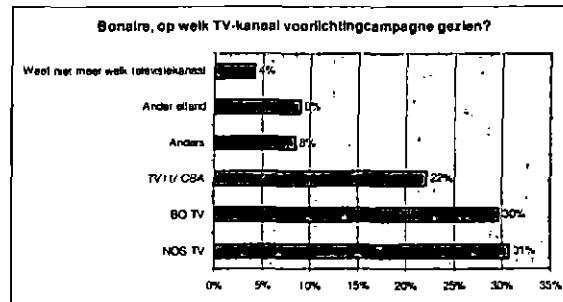
Van respondenten op Bonaire die wisten van de voorlichtingscampagne voor de verkiezingen van 2 maart 2011 blijkt dat deze gelezen is in de krant door 75%, gehoord op de radio door 70% en gezien op televisie door 85%. Het aantal respondenten die op internet hebben gesurft om zich te informeren over onder meer de gewijzigde stemregels bedraagt 8%.

Per media is vervolgens gevraagd via welk kanaal (televisie), via welke radiozender en in welk krant heeft u kennis genomen van de voorlichtingscampagne. In de onderstaande tabel zijn de resultaten weer gegeven. Daaruit blijkt dat:

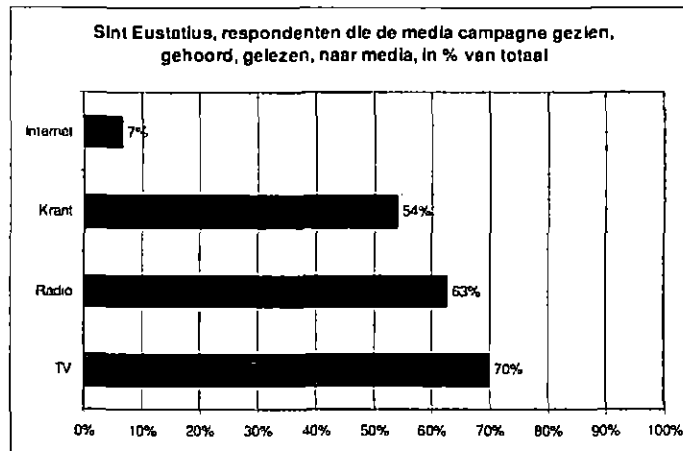
¹¹ Met andere woorden: de grafieken gaan uit de die groep op het eiland die de campagne hadden gezien, gehoord of gelezen. De groep die zich de campagne niet (meer) herinnerde is buiten deze analyse gelaten.

- televisie: De campagne is vooral op de kanalen NOS TV (31%), BO TV (30%) en TV11 (22%) bekeken.
- radio: De meest populaire zenders voor deze campagne zijn Bon FM (43%) en Voz di Bonaire (34%).
- kranten: De Extra is de krant waar de stemgerechtigden op Bonaire over de gewijzigde stemregels hebben gelezen (59%). De overige kranten (Antiliaans Dagblad, Amigoe en Nobo) hebben een aanzienlijk lager aandeel variërende tussen de 8% en 11%.

Sint Eustatius - mediacoverage

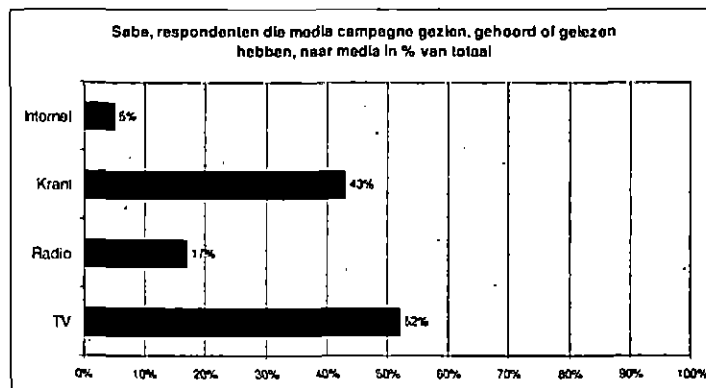
Op Sint Eustatius is de televisie een iets populairder medium gebleken voor de voorlichtingscampagne, 70% hebben hiervan vernomen via de televisie, dan de radio (64%) of de krant (54%); 7% van de stemgerechtigden heeft zijn informatie (ook) via internet.

- televisie: Een televisiekanaal is dominant in deze campagne gebleken: 93% van de kijker had de voorlichtingscampagne gezien via CTC TV.
- radio: Voor radio geldt dat PJR-1 Radio Statia verreweg het meest populair is met 97% van alle luisteraars.
- kranten: Voor wat betreft de kranten op Sint Eustatius: de Daily Herald (krant uitgegeven op Sint Maarten) is met 98% duidelijk het meest populair.

Saba - mediacoverage

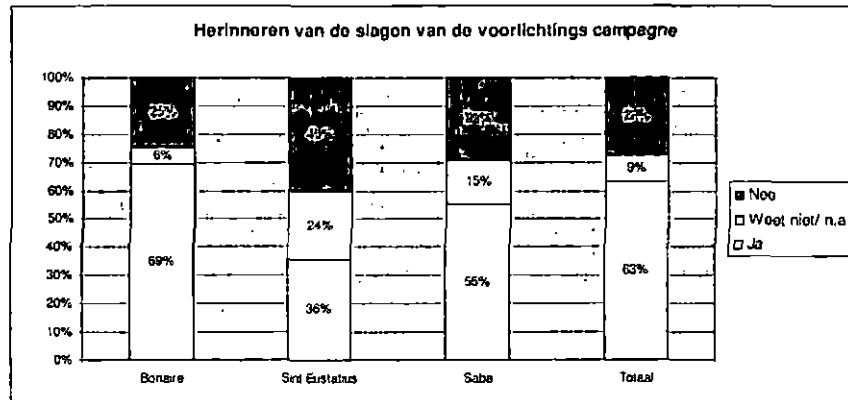
Op Saba is de televisie een populairder medium voor het onder de aandacht brengen van de gewijzigde stemregels dan de krant: 52% van degenen die kennis hebben genomen van de voorlichtingscampagne hebben dat (ook) via de televisie en 43% via de krant. Radio bereikt 17% van die stemgerechtigden die van de voorlichtingscampagne hebben vernomen en internet 5%.

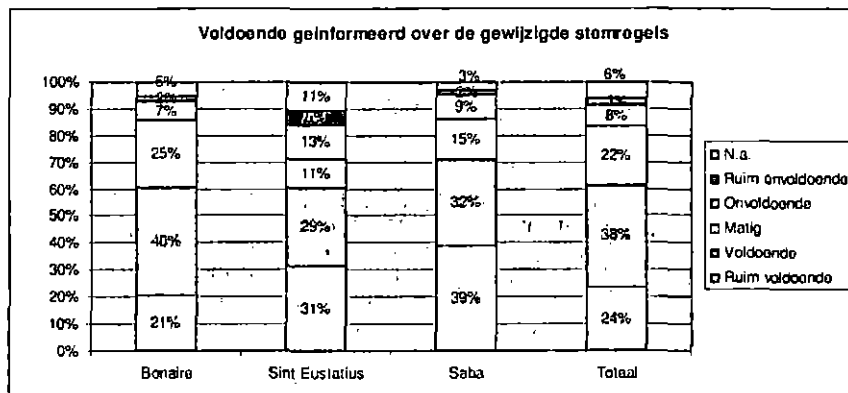
- televisie: Voor Saba geldt dat de voorlichtingscampagne rond de gewijzigde stemregels vooral op Saba Cable TV is bekeken (91%). 9% heeft de campagne op een ander televisiestation gezien.
- radio: Voor het dominante radiostation geldt dat dit the Voice of Saba met 94%.
- kranten: Van de kranten op Saba is de Daily Herald uit Sint Maarten de belangrijkste informatiebron voor de campagne die gelezen wordt.

3.5 Slogan en voldoende geïnformeerd over de gewijzigde stemregels

De bekendheid met de slogan zoals gebruikt in de voorlichtingscampagne over de gewijzigde stemregels in Nederlands 'U gaat toch ook stemmen?', in het Engels 'you 'll be voting too?' en in het Papiaments 'Bo tambe ta bai vota, tòg?' bedraagt in Caribisch Nederland 63%. De bekendheid van de slogan was het grootste op Bonaire met 69% en het laagste op Sint Eustatius met 36%. Op Saba weet 55% van de geïnterviewden de gebruikte slogan te herinneren.

Alle respondenten is de vraag voorgelegd of zijn ruim (on)voldoende waren geïnformeerd over de gewijzigde stemregels in Caribisch Nederland. Het antwoord op deze vraag geeft aan dat gemiddeld 62% hierover tevreden is van alle ondervraagden; 11% vindt zichzelf (ruim) onvoldoende geïnformeerd en 22% vindt zich matig geïnformeerd over de gewijzigde stemregels. De voldoende mate van geïnformeerd zijn ligt op Saba wat hoger (71%) dan op Bonaire (61%) en Sint Eustatius (60%).

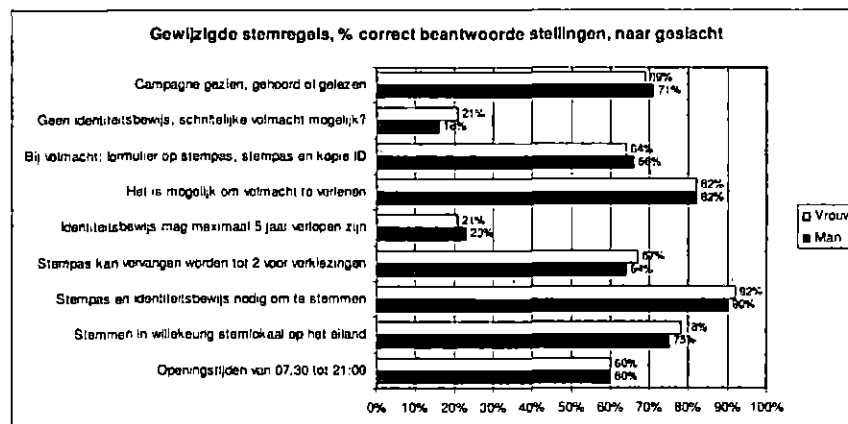
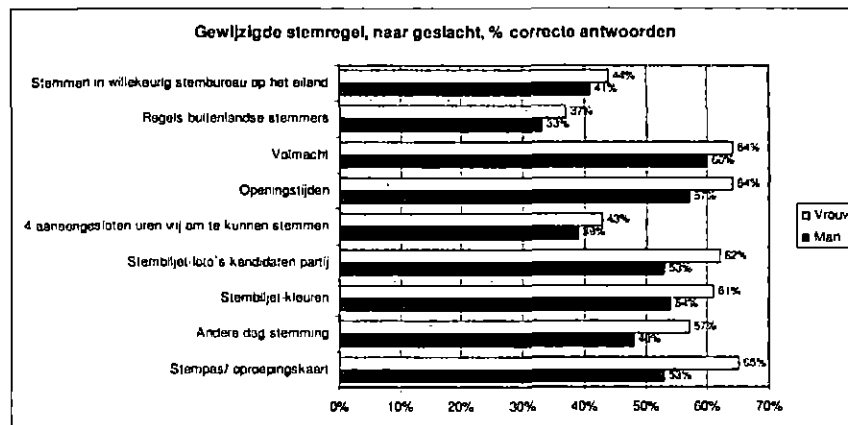

4. Nadere analyse

Per stemgerechtigde zijn persoonskenmerken vastgelegd zoals geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en nationaliteit. Doel hiervan is vooral om nader te onderzoeken of onderscheid naar sekse, leeftijd, opleiding of nationaliteit ook leiden tot andere uitkomsten. Hieronder is per gewijzigde stemregel en per stelling nagegaan of er opvallende verschillen te constateren zijn.

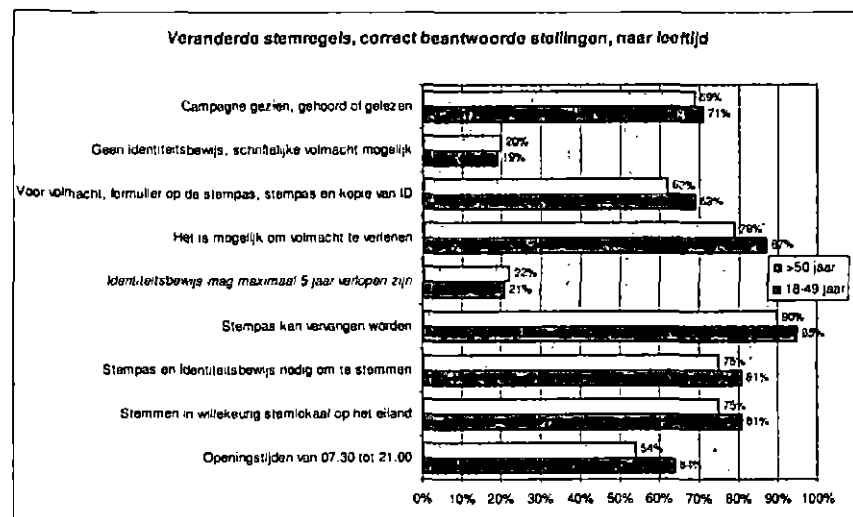
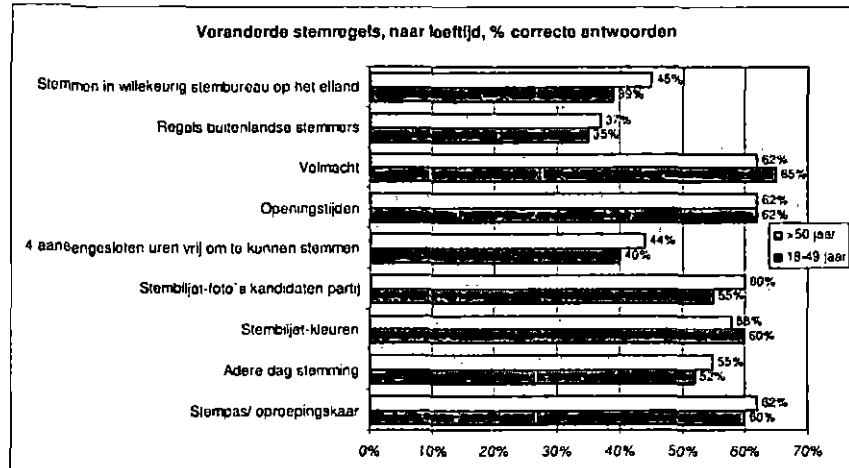
Onderscheid naar geslacht

In de onderstaande grafieken is onderscheid gemaakt tussen man en vrouw en de bekendheid met de nieuwe stemregels. Over gewijzigde stemregels is gevraagd of deze bekend zijn (of niet, dan wel dat men het niet meer weet). Het blijkt dat de verschillen inzake het bekend zijn met gewijzigde stemregels tussen man en vrouw zoals die golden tijdens de verkiezingen van 2 maart 2011, beperkt zijn. Het blijkt dat vrouwen over het algemeen iets beter op de hoogte zijn van de gewijzigde stemregels. Het betreft dan vooral op de visuele aspecten van de wijzigingen: de stemkaart, de kleuren van en foto op het stembiljet. Bij de stellingen zijn de verschillen tussen man en vrouw inzake de correcte antwoorden marginaal. Dat geldt ook voor de laatste, in de grafiek toegevoegde vraag, of de geïnterviewde de voorlichtingscampagne rond de verkiezingen had gezien.

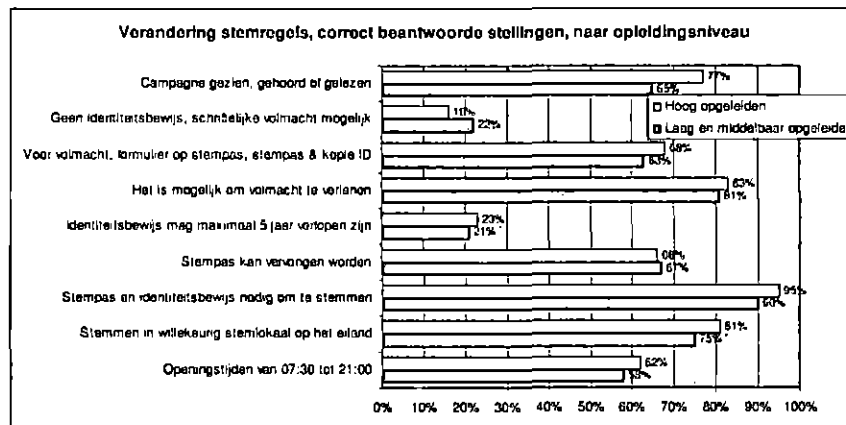
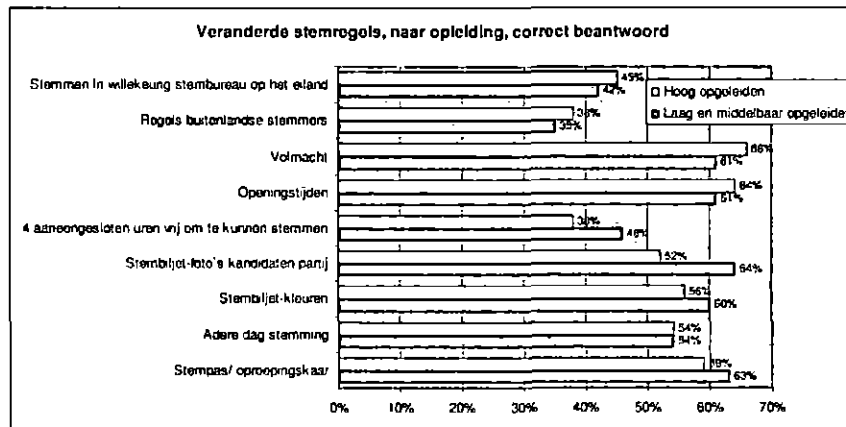
Onderscheid naar leeftijd

De geïnterviewde stemgerechtigde is gevraagd tot welke leeftijdscategorie hij of zij behoort. Daarbij zijn in het onderzoek categorieën van 10 jaar gebruikt. Omwille van de betrouwbaarheid van de resultaten, anders wordt de steekproef (te) klein, zijn categorieën bij elkaar opgeteld zodat er twee groepen overblijven: onder en boven de vijftig jaar. De groep onder 50 en de groep boven 50 zijn de vragen voorgelegd over de wijziging van stemregels en de stellingen. De verschillen bij de wijziging in stemregels zijn minimaal tussen de personen onder 50 jaar en 50-plussers. Bij de stellingen geeft de groep van onder de 50 iets meer het goede antwoord zoals bijvoorbeeld bij het weten van de correcte openingstijd en de mogelijkheid voor het verlenen van volmacht.

Onderscheid naar opleidingsniveau

De geïnterviewde stemgerechtigde is gevraagd naar zijn hoogst genoten opleiding. In de onderstaande grafieken is onderscheid gemaakt tussen hoger opgeleiden (personen met een opleidingsniveau van HAVO, VWO of MBO en hoger) en de lager/middelbaar geschoolden¹². Het algemene beeld is dat de verschillen tussen hoger en lager/middelbaar opgeleiden, voor wat betreft het bekend zijn met de gewijzigde stemregels, beperkt zijn. De lager/middelbaar opgeleiden zijn iets beter bekend met de wijzigingen bij de stemkaart, kleur en foto's op het stembiljet en de 4 aaneengesloten uren vrij. De hoger opgeleiden daarentegen zijn iets beter bekend met de mogelijkheid tot volmacht verlenen. Op stellingen geven de hoger opgeleiden iets vaker het correcte antwoord, maar het verschil met de lager/middelbaar opgeleiden blijft beperkt. Wel blijken hoger opgeleiden beter bereikbaar: zij hebben vaker de campagne over de wijziging van stemregels gezien, gehoord of gelezen 77% versus de lager en middelbaar opgeleiden 65%.

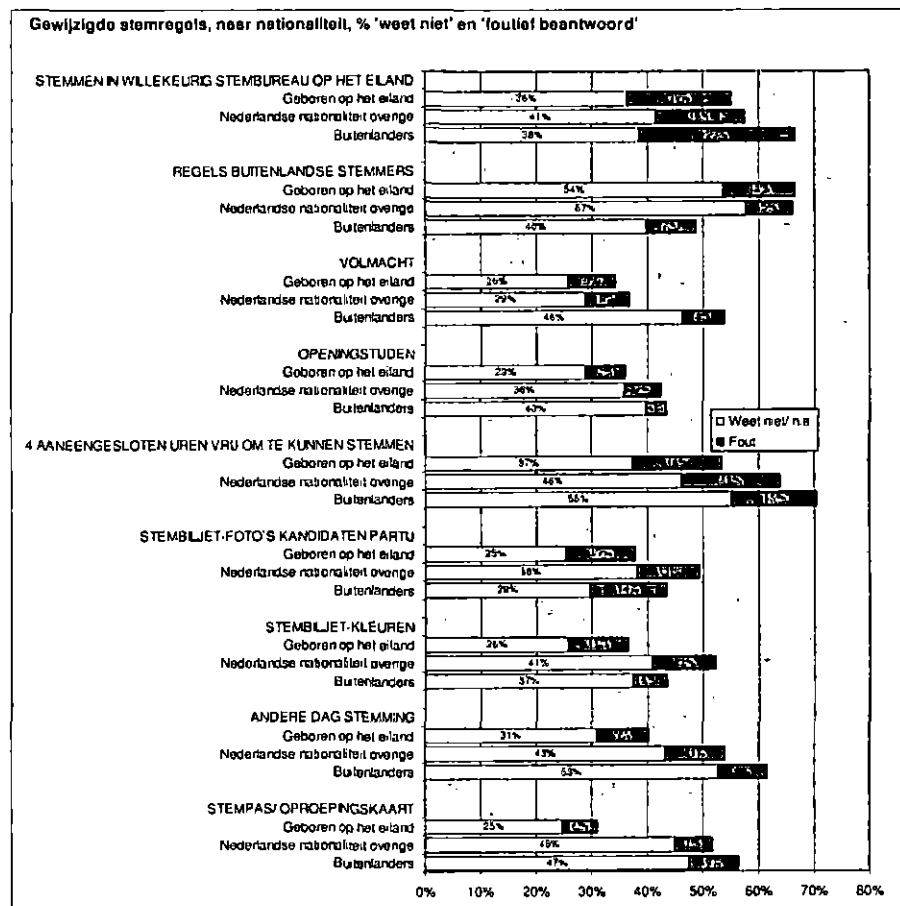
¹² Omwille van betrouwbaarheid zijn de categorieën (a) lagere school en (b) mavo-vmbo opgeteld tot lager/middelbaar geschoolden. Tot de hoger geschoolde worden gerekend: (c) MBO, HAVO, CXC, VWO, (d) HBO en (e) Universiteit.

Onderscheid naar wel en niet op één van de eilanden geboren

Van elke respondent is ook gevraagd welke nationaliteit de stemgerechtigde heeft, en als dat de Nederlandse nationaliteit betreft of betrokkene op het eiland geboren is, op een van de andere Antilliaanse eilanden of Nederland, dan wel afkomstig is van buiten het Koninkrijk.

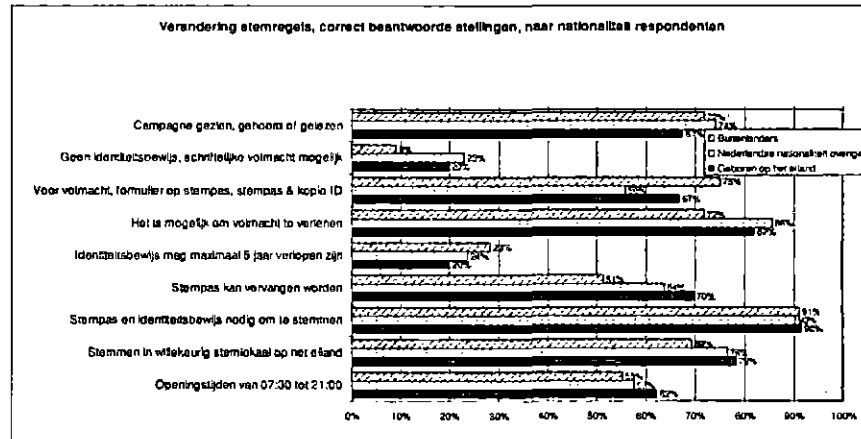
Het onderstaande figuur geeft per gewijzigde stemregel weer of de stemgerechtigde niet (zeker) weet of de stemregel gewijzigd is en de vraag fout beantwoord. Hoe hoger het percentage 'weet niet' en 'fout antwoord' des te minder is de campagne doorgedrongen. Uit de analyse blijkt dat stemgerechtigden niet afkomstig van de eilanden doorgaans slechter op de hoogte zijn van de gewijzigde stemregels¹³. Van de niet op het eilandgeboren geïnterviewde personen blijken de stemgerechtigden met een buitenlandse nationaliteit weer minder op de hoogte te zijn van de stemregels in vergelijking met de personen met een Nederlandse nationaliteit.

Dit laatste geldt niet voor de stemregels rond het mogen stemmen van buitenlanders: daar blijken de buitenlandse kiesgerechtigde beter van op de hoogte. Nederlanders, niet geboren op het eiland, zijn minder op de hoogte van het feit dat het stembiljet gewijzigd is en dat het nu zonder foto's en in zwart-wit is.

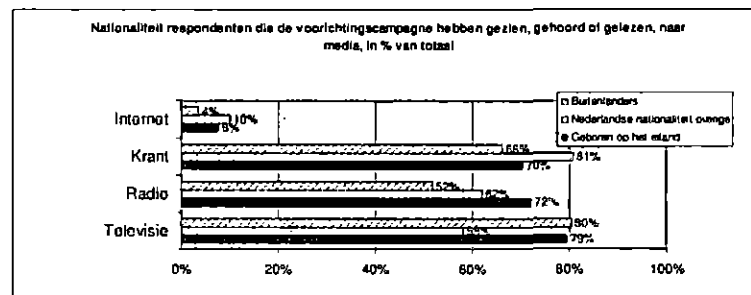

Bij de stellingen, waarbij het om het begrip van de stemregels gaat, zijn de verschillen tussen de op één van de eilanden geboren Nederlanders, overige Nederlanders en buitenlandse stemgerechtigde beperkt. De groep Nederlanders, niet op het eiland geboren, zijn minder op de hoogte van de wijze waarop een volmacht verstrekt kan worden. De groep buitenlandse zijn doorgaans iets minder goed op de hoogte hoe de stempas vervangen kan worden.

¹³ De steekproefomvang bedraagt 657 voor Caribisch Nederland. Daarvan zijn er op het eiland geboren 405, met Nederlandse nationaliteit maar niet op het eiland geboren 174 en niet-Nederlandse stemgerechtigden 78.

Het bereik van de voorlichtingscampagne blijkt per media enigszins te verschillen afhankelijk of de stemgerechtigde van het eiland afkomstig is, niet van het eiland maar wel de Nederlandse nationaliteit bezit, dan wel een buitenlanders is. Voor buitenlanders is de televisie het media dat deze groep het beste bereikt, de krant is relatief minder populair en internet is voor deze groep (nog) minder relevant. Voor de Nederlanders, niet van het eiland, is de krant een medium met een beter bereik dan radio of televisie. Wel zitten in deze groep relatief sde meeste personen die via internet informatie opzoeken.

5. Bijlage: Enqueteformulier (Nederlands)

Naam respondent: _____	0a. Data-entrynummer: _ _ _ _ _
Telefoonnr. respondent: _____	0b. Initialen enquêteur: _ _ _ Volgnummer: _ _ _ _ _

Stemmen en kiesregels BES eilanden

1. Onlangs zijn eilandsraadverkiezing geweest. Heeft u gestemd bij de eilandsraadverkiezingen van 2 maart?
 1. Nee, niet gestemd
 2. Ja, heb zelf de stem uitgebracht
 3. Ja, via volmacht
 9. N.a.

2. Kunt u aangeven welke van onderstaande beschrijvingen het best bij u past wanneer het gaat om het stemmen voor verkiezingen van de eilandsraad?
 1. Ik ben iemand die **in principe altijd** gaat stemmen als er verkiezingen zijn (→ Q3).
 2. Ik ben iemand die **geregeld, maar niet altijd** gaat stemmen als er verkiezingen zijn (→ Q3).
 3. Ik ben iemand die **af en toe** gaat stemmen als er verkiezingen zijn (→ Q4)
 4. Ik ben iemand die **in principe nooit** gaat stemmen als er verkiezingen zijn (→ Q4).
 9. Weet niet/ n.a. (→ Q5)

3. Waarom stemt u **altijd** dan wel **geregeld**? (→ Q5) (meerdere antwoorden mogelijk)
 1. Stemmen vind ik belangrijk- democratische 'plicht'.
 2. Ik stem (bijna) altijd
 3. Geïnteresseerd in de politiek.
 4. Wil dat de partij waarop ik kies goed scoort met de verkiezingen / wil mijn stem laten horen
 5. Wil dat het goed gaat met het eiland / goed voor het eiland
 6. Anders, nl:
 9. N.a.

4. Waarom stemt u **niet** dan wel **'af en toe'**? (meerdere antwoorden mogelijk)
 1. Maakt niks uit voor het eiland wat ik stem
 2. Alle partijen zijn hetzelfde
 3. Niet geïnteresseerd
 4. De informatie is te ingewikkeld/verwarrend
 5. Heb geen vertrouwen in de politici, zijn allemaal slecht
 6. Mijn stem heeft geen effect
 7. Geen reden
 8. Anders:
 9. N.a.

5. Bij deze verkiezing van 2 maart j.l. zijn de stemregels op een aantal punten gewijzigd. Weet u op welke onderdelen van de stemregels zijn veranderd? (**Zelf laten opnoemen spontaan, meerdere antwoorden mogelijk!**)
 1. Stempas/ oproepingskaart
 2. Andere dag stemming
 3. Stembiljet-kleuren
 4. Stembiljet-foto's kandidaten partij
 5. Openingsstijden
 6. Volmacht
 7. Regels buitenlandse stemmers
 8. Stemmen in willekeurig stembureau op het eiland
 9. Anders,
 99. Weet niet/ n.a.

6. Ik ga een aantal zaken opnoemen. Kunt u aangeven of deze veranderd zijn, ja of nee? (niet meer vragen als onder 5 reeds opgenoemd)

	Ja (1)	Nee (2)	Weet niet/ n.a. (9)
A. Stempas/ oproepingskaart			
B. Andere dag stemming			
C. Stemmen via stemcomputer			
D. Stembiljet-kleuren			
E. Stembiljet-foto's kandidaten partij			
F. 4 aaneengesloten uren vrij om te kunnen stemmen			
G. Openingsstijden			
H. Volmacht			
I. Regels buitenlandse stemmers			
J. Vervoer naar stemlokaal voor gehandicapte			
K. Stemmen in willekeurig stembureau op het eiland			
L. Bonalrianen, Sabanen, Statianen in Nederland mogen ook stemmen.			

7. Had u, uw stempas ontvangen?

1. JA (→ Q8)
2. NEE

- 7.1 Zo Nee: Heeft u gepoogd om een vervangende stempas te krijgen?

1. NEE niks gedaan
2. Lukte niet geen tijd
3. Bleek niet stemgerechtigd te zijn
4. JA toch stempas gekregen

8. Als er verkiezingen zouden zijn voor het kiezen van vertegenwoordigers voor de 2^e Kamer 'Tweede Kamerverkiezingen', zou u gaan stemmen?

1. JA
2. NEE
3. weet niet/ misschien
9. N.a.

9. Indien er verkiezingen zouden zijn voor het kiezen van leden voor het Europees Parlement, zou u gaan stemmen?

1. JA
2. NEE
3. Weet niet/ misschien
9. N.a.

10. Weet u wanneer het stemlokaal open was op de dag van de verkiezingen? (opnoemen)

1. Tussen 07:00 en 19:00
2. Tussen 07:30 en 21:00
3. Tussen 08:00 en 19:00
4. Tussen 08:00 en 21:00
9. Weet niet/ n.a.

11. Welke van de volgende stellingen is volgens u waar? (1 antwoord mogelijk)

Bij de eilandsraadverkiezingen kunt u:

1. uitsluitend stemmen in uw eigen stemlokaal binnen uw woonwijk ('bario').
2. stemmen in elk willekeurig stemlokaal op uw eiland.
3. stemmen in elk willekeurig stemlokaal op de BES eilanden.
9. Weet niet/ n.a.

12. Welk van de volgende stellingen is volgens u waar? (1 antwoord mogelijk) (opnoemen)

Om te kunnen stemmen:

1. moet u alleen uw stempas kunnen tonen.
2. moet u alleen uw identiteitskaart kunnen tonen.
3. moet u uw stempas en uw identiteitsbewijs kunnen tonen.
4. hoeft u niets te tonen.
9. Weet niet/ n.a.

13. Is de volgende stelling juist of onjuist?
 "Indien u uw stempas bent kwijtgeraakt, kon u in ieder geval tot 2 dagen voor de verkiezingen een vervangende stempas aanvragen bij het eilandgebied".
1. Juist
 2. Onjuist
 9. Weet niet/ n.a.
14. Is de volgende stelling volgens u juist of onjuist?
 "Bij de zijn eilandsraadverkiezingen mag gestermd worden op vertoon van een identiteitsbewijs dat maximaal 5 jaar verlopen is".
1. Juist
 2. Onjuist
 9. Weet niet/ n.a.
15. Is de volgende stelling volgens u juist of onjuist?
1. Het is niet mogelijk om een volmacht te verlenen (ga naar → Q17)
 2. JA, je kunt per volmacht stemmen
 9. Weet niet (ga naar → Q17)

INDIEN JA bij 15b:

16. Welk van de volgende stellingen is de juiste? (1 antwoord mogelijk)
 U machtigt iemand onderhands om namens u te stemmen:
1. via het invullen van het formulier op uw stempas, waarmee u iemand anders machtigt.
 2. door een kopie van uw eigen ID mee te geven.
 3. door het formulier op de stempas in te vullen, uw stempas en kopie van uw ID mee te geven.
 9. weet niet /n.a..
17. Is de volgende stelling volgens u juist of onjuist?
 "Indien u geen identiteitsbewijs heeft, kunt u een schriftelijke volmacht aanvragen bij het eilandgebied, zodat iemand anders uw stem kan uitbrengen"
1. Juist
 2. Onjuist
 9. Weet niet
18. Heeft u de afgelopen weken over de voorlichtingscampagne van de eilandsraadverkiezingen (of openbaar lichaam) gezien, gehoord of gelezen?
1. Nee, geen campagne gezien →Q24
 2. Ja

19. Heeft u de afgelopen weken de campagne van de eilandsraadverkiezingen gezien via televisiespots, zo ja via welk kanaal?

1. Nee, niet gezien.
2. Ja, namelijk via.....
3. Ja, maar weet niet meer welk kanaal.

Meerdere antwoorden mogelijk

1	NOS TV	4	Saba Cable TV
2	BO TV	5	CTC TV
3	TV11/ CBA	6	Anders:

20. Heeft u de afgelopen weken de campagne van de eilandsraadverkiezingen gehoord via radiospots, zo ja via welk station?

1. Nee, niet gehoord.
2. Ja, namelijk via.....
3. Ja, maar weet niet meer welk station.

Meerdere antwoorden mogelijk

1	Voz di Boneiru	7	Alpha
2	Bon FM	8	Voice of Saba
3	Radio Energia	9	Talking blues
4	Mega FM	10	You talk
5	Dolfijn FM	11	PJR-1 radio Statia
6	Paradise FM	12	Anders:

21. Heeft u de afgelopen weken de campagne van de eilandsraadverkiezingen gelezen in de krant, zo ja in welke krant?

1. Nee, niet gelezen.
2. Ja, namelijk in.....
3. Ja, maar weet niet meer in welke krant.

Meerdere antwoorden mogelijk

1	Amigoe	4	Daily Herald (bovenwinden)
2	NOBO	5	Antilliaans Dagblad
3	EXTRA	6	Anders:

22. Heeft u de afgelopen weken de campagne van de eilandsraadverkiezingen gezien via een website, zo ja via welke website (computer e/o smartphone)?
1. Nee, niet gelezen.
 2. Ja, namelijk op *www*.....
 3. Ja, maar weet niet meer op welke website.
23. Herinnert u zich de campagne met de slagzin "U gaat toch ook stemmen?" ("You'll be voting too, right?"/ "Bo tambe ta bal vota, tòg?")
1. Ja
 2. Nee
 9. Weet niet/ n.a.
24. Was u voldoende geïnformeerd over de gewijzigde stemregels?
1. Ruim voldoende
 2. Voldoende
 3. Matig
 4. Onvoldoend
 5. Ruim onvoldoende
 9. N.a.

Algemeen

25. Op welk eiland bent u woonachtig? *NIET VRAGEN*
1. Bonaire
 2. Sint Eustatius
 3. Saba
26. Heeft u de Nederlandse nationaliteit?
1. JA, op Bonaire, Saba of Sint Eustatius geboren →Q27
 2. JA, op een ander Nederlands Caribisch eiland geboren (AUA, CUR, SXM)
 3. JA, in Nederland geboren
 4. NEE, geboren in :.....
- Indien antwoord 2, 3 of 4:
2. Hoelang woont u op het eiland?.....
27. Mag ik vragen in welke leeftijdscategorie u valt? (opnoemen)
1. 18-19 jaar
 2. 20-29 jaar
 3. 30-39 jaar
 4. 40-49 jaar
 5. 50-59 jaar
 6. 60-69 jaar
 7. ≥70 jaar
 9. N.a.
28. Wat is de hoogste opleiding die u heeft afgerond?
1. Lagere school
 2. MAVO (MULO), LBO/LTS, BVO, Hulshoudschool
 3. MBO, HAVO, VWO
 4. HBO (HTS, HEAO)
 5. Universiteit
 6. Anders:.....
 9. N.a.
29. Welke taal wordt er bij u thuis voornamelijk gesproken?
- Maximaal 2 antwoorden mogelijk*
1. Engels
 2. Frans/Creools
 3. Papiamentu/-o
 4. Nederlands
 5. Spaans
 6. Anders:.....
 9. N.a.
30. Is de respondent man of vrouw? *NIET VRAGEN!*
1. Man
 2. Vrouw

Colofon

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Rijksoverheid Caribisch Nederland

Titel:	Onderzoek onder kiesgerechtigden in Caribisch Nederland.
Samenstelling:	Drs. R.O.B. van den Bergh
Status:	Definitieve rapportage
Projectnummer:	11-04
Projectregistratie:	Z:\TEMPORARY FOLDER CURC\11-04 RCN-Elections BES\7. Rapportage\Onderzoek onder kiesgerechtigde in Car-NL (016).doc

Curconsult
The Rif Fort - Unit 612
Willemstad, Curaçao
T: +5999 461 2410
F: +5999 461 2412
E-mail: office@curconsult.com
www.curconsult.com